

Munkiana

ISSN: 1397-7172

2. årgang ----- (5) ----- 1998

Kaj Munk i Ollerup (Nordfoto).

*

Ollerup-talen

Utallige danskere tænker kun positivt på Kaj Munk, men det er en kendsgerning, at mange også tænker i negative baner.

Dette særnummer af **Munkiana** er et forsøg på at klarlægge en af de faktorer, der kan skabe konfrontation, når man vil drøfte Kaj Munk og hans forfatterskab.

Kaj Munks tale på Ollerup Gymnastikhøjskole den 28.7.1940 spiller en meget væsentlig rolle i meningsdannelsen og synes ligefrem at have været årsag til mytedannelse.

Bortset fra indledningen, en oversigt, to trykte referater af talen og nogle afsluttende overvejelser omfatter udgaven her udelukkende trykte kommentarer til talen i Ollerup.

Myten om Munk

At myter om en person kan opstå af ufuldstændige citater og fordrejninger, kender vi, men ved tilfældet her er det specielle, at en påstand, om at Munk på Ollerup-mødet hyldede Hitler, gang på gang er blevet gentaget på trods af afvisninger.

At Munk selv ikke havde mulighed for at imødegå påstanden på skrift, og at der gik 5 år, før andre fik lejlighed til at gøre det, har selvfølgelig givet myten gode udbredelsesmuligheder.

Påstandens kerne

Som det fremgår af kommentarerne til Ollerup-talen, er det *i særdeleshed* følgende fra referatet i Svendborg Avis, man hæfter sig ved:

Det er uundgaaeligt i Dag at nævne Hitlers Navn. Der er ingen Tvivl om, at han er en af Verdenshistoriens største Skikkelser. Lad os dømme ham efter Resultaterne. Hans Folk laa hen, knust efter en frygtelig Krig, ved hvis Afslutning Tyskland hverken havde Haab eller Fremtid. Det Tyskland, vi ser i Dag, er hans Værk, og han har gjort det ved Aand, ved det levende Ord. De andre Stormagter har deres ukendte Soldat i en Grav i Jorden, men den Skik har Tyskland ikke fulgt - nej, for Tyskland har sin ukendte Soldat levende hos sig og over sig. De andres Soldat var Sejren, Tysklands var Nederlaget.

Hitlers Hemmelighed er Troen - han er en religiøs Skikkelse. Det er ikke Logik og beregnende Klogskab. Da hans egen Sag blev styrtet ved det for tidlige Kup i München, og han var kastet i Fængsel og blevet en verdenshistorisk Vittighed - i det Fiaskoens Øjeblik skrev han „Mein Kampf“. Da troede han heftigere end nogen Sinde.

Munks sprogbrug

Inden læsningen af de mange citater, vil vi se lidt nærmere på de centrale af de ovenfor citerede udtryk:

Om ordet ”*Skikkelse*” anfører Nudansk Ordbog: ”form, ydre, udseende”.

Når mennesket Munk siger: ”*en af Verdenshistoriens største Skikkelser*”, kan han mene, at konturen af Hitler rager højt op i verdenshistorien.

Når digteren Munk siger: ”*Aand, det levende Ord*”, kan det minde om, at Grundtvig ikke blot taler om ”det levende ord”, men også siger, at ”Ånd er ordet i sin kraft”. Munk kan her tænke på, at Hitler med *ord* både kunne begejstre, ophidse og forføre.

Når præsten Munk siger: ”*en religiøs Skikkelse*”, kan han mene, at Hitler *troede* på sine ideer og på sig selv som Tysklands frelser, og at utallige tyskere *troede* på Hitler, tilbad ham og var villige til at gå i døden for ham (jf. Munks udtryk om Hitler, ”denne Messiasforgudelse af en Højttaler”, i artiklen ”Det nye Tyskland” i Jyllands-Posten den 26.3.1933).

Oversigt

over gengivelsen af trykte tekster eller tekstuddrag, hvori Ollerup-talen er behandlet eller hentydet til:

Dato	År	Forfatter og sted	Side
29.07.	1940	Harry Bendixen i Berlingske Tidende	05
do	do	H. C. Nielsen i Svendborg Avis	05
30.07.	do	Regner Stenbæk i Svendborg Avis	06
do	do	Claus Clausen i Svendborg Avis	07
08.10.	1945	Fyns Social-Demokrat	09
dec.	do	Arne Sørensen i "DET TREDJE STANDPUNKT"	09
16.03.	1946	Erik Hindse-Nielsen i Kristeligt Dagblad	10
21.03.	do	Børge Outze i Information	11
27.03.	do	Niels Nøjgaard i Information	11
29.03.	do	Helge Bruun i Information	12
30.03.	do	Sven Ole Andersen i Information	12
31.03.	do	H. H. Siegumfeldt i Jyllands-Posten	13
05.04.	do	R. V. Hansen i Information	18
09.04.	do	Børge Outze i Information	19
16.04.	do	Børge Outze i Information	19
do	do	R. Fauerskov Laursens referat i Information	20
20.04.	do	H. H. Siegumfeldt i Information (samme i Jyllands-Posten den 21.04.)	22
25.04.	do	H. C. Nielsen i Information	22
28.05.	do	Leif Nedergaard i Nordsjællands Social-Demokrat	23
	do	Niels Nøjgaard i sin bog "Ordets Dyst og Daad"	23
	1947	Indledningen og artikler i værket "DE FEM LANGE AAR"	24
28.02.	do	H. H. Siegumfeldt i Morgenbladet	25
31.03.	1948	Morsø Avis: "Breve fra Kaj Munk i Besættelsestiden"	26
	do	Leif Nedergaard i "Frie Ord"	27
28.05	do	Helge Kjærgaard i Information	27
01.06.	do	R. Fauerskov Laursen i Information	27
07.07.	do	H. H. Siegumfeldt i Jyllands-Posten	28
19.01.	1986	Knud Esmanns interview med Lise Munk i Aarhus Stiftstidende	28
	do	Bjarne Nielsen Brovst i sin bog, "KAJ MUNK Liv og død"	29
	1989	Ritt Bjerregaard og Søren Mørch i deres bog, "Fyn med omliggende øer"	30
	1990	Henning Tjørnehøj i sin bog, "Rigets bedste mænd"	31
juni	1993	John Fellow Larsen i MAGASIN fra Det kongelige Bibliotek	31
28.10.	1994	Bernhard Baunsgaard i Stiftstidende	34
07.12.	do	Jørgen Glenthøj i Stiftstidende	34
16.12.	do	Bernhard Baunsgaard i Stiftstidende	35
23.12.	do	Axel Hjeresen i Stiftstidende	35
27.12.	do	Jørgen Glenthøj i Stiftstidende	36
11.01.	1998	Rolf Dorset i Fyens Stiftstidende	36
11.01.	do	Flemming Chr. Nielsen i MORGENAVISEN Jyllands-Posten	37

13.01.	do	Hans Hertel i POLITIKEN	38
	do	Jens Kristian Lings i MORGENAVISEN Jyllands-Posten	38
01.02.	do	Victor Andreassen i EKSTRA BLADET	38
15.02.	do	Søren Krarup i EKSTRA BLADET	38
	do	Paul Honoré i EKSTRA BLADET	39

Følgende u citerede tekster omhandler helt eller delvist samme emne, men tilføjer det ikke nogen afgørende ny belysning:

15.10.	1945	K. B. Andersen i Venstres Folkeblad, Ringsted
11.04.	1946	Regner Stenbæk i Svendborg Avis: "Kaj Munk og Diktatoren"
14.04.	do	Regner Stenbæk i Svendborg Avis: "Kaj Munk og Svendborg Avis"
15.04.	do	Regner Stenbæk i Svendborg Avis: "Kaj Munk og Demokratiet"
17.04.	do	Regner Stenbæk i Svendborg Avis: "Kaj Munk og Pressen"
27.04.	do	Demokraten, Aarhus: "Kaj Munk og Information"
29.05.	do	Leif Nedergaard i Nordsjællands Social-Demokrat
19.11.	do	Redaktøren i Svendborg Amtstidende:
13.01.	1947	Leif Nedergaard i Nordsjællands Social-Demokrat
	1993	Bjarne Nielsen Brovst: "KAJ MUNK Krigen og mordet"
	1998	Bjarne Nielsen Brovst: "KAJ MUNK Retsopgør og eftermæle"

I DANSK SKØNLITTERÆRT FORFATTERLEKSIKON 1900-1950 (GRØNHOLT PEDERSENS FORLAG, 1960) og i Avis Kronik Index er anført et antal af artikler om Kaj Munk og hans forfatterkab. Af disse indeholder mange utvivlsomt også omtaler af Ollerup-talen.

Tekster

Den 29.7.1940 bragte Berlingske Tidende, der var til stede ved stævnet på Ollerup Gymnastikhøjskole dagen før, øverst på forsiden et stort, todelt billede. På første del sås gymnastikpigerne og Niels Bukh under indmarch. På den anden sås Lise og Kaj Munk som tilskuere.

I en trespaltet opsætning på side 4 bragtes Harry Bendixens referat af stævnet under overskriften: "En Festdag hos Niels Bukh paa Ollerup ...". I referatet er indsat et foto af Lise og Kaj Munk med deres cykler og et med kvindeholdet i aktion på opvisningspladsen.

Alt i stævnet er beskrevet i detaljer – bortset fra Kaj Munks tale. Om den stod der kun:

Kaj Munk taler

Hen paa Eftermiddagen talte *Kaj Munk*, som det endelig var lykkedes at faa til Ollerup for første Gang. Man havde tidligere forsøgt at faa ham til at sige nogle Ord til de Unge, men det var hidtil kun blevet til Afslag. Da han forrige Aar meddelte, at han ikke kunde komme, sluttede han dog med et Par Sætninger, der nedfældede sig som Optimisme hos Spørgeren. Kaj Munk endte sin Brevskrivning: "*Hæng bare i! Det lykkes maaske næste Gang.*" Og næste Gang var altsaa i Gaar. Fra den nye Sals Talerstol henvendte han sig til de henved 3000 Tilhørere, der lyttede til hans Tale,

hvori han bl. a. rettede en Tak til Niels Bukh for den Oplevelse, han havde givet ham om Eftermiddagen ved Opvisningen. Man sluttede med paa Kaj Munks Forslag at synge Rørdams „Danmark”.

Den 29.7.1940 bragte Svendborg Avis journalist H. C. Nielsens beskårede referat af Kaj Munks tale ved elevmødet på Ollerup Gymnastikhøjskole:

„FUGLENE SYNGER IKKE, OG BLOMSTERNE HAR MISTET DERES DUFT”

Den store, nye Hal var tæt pakket af Mennesker - hvilket vil sige over 1000 - da Pastor *Kaj Munk* hen paa Eftermiddagen holdt Foredrag.

Vi skal referere Uddrag af denne Tale.

„Naar man ser saa mange unge Mennesker,” sagde Kaj Munk, „og ser dem midt i den danske Skærsommer, saa vilde man helst tale om andre Ting end om Tidens Alvor. Man vilde helst fortælle, at Himlen er blaa, at Fuglene synger, og at Blomsterne dufter. Men det ved I maaske nok i Forvejen. Naar jeg heller ikke gør det, er det dels fordi det er saa billigt - det taler saa mange andre om - og dels fordi Fuglene ikke har sunget for mig i Aar, og Blomsterne har mistet deres Duft.

En af Verdenshistoriens største Skikkelser.

Det er uundgaaeligt i Dag at nævne Hitlers Navn. Der er ingen Tvivl om, at han er en af Verdenshistoriens største Skikkelser. Lad os dømme ham efter Resultaterne. Hans Folk laa hen, knust efter en frygtelig Krig, ved hvis Afslutning Tyskland hverken havde Haab eller Fremtid. Det Tyskland, vi ser i Dag, er hans Værk, og han har gjort det ved Aand, ved det levende Ord. De andre Stormagter har deres ukendte Soldat i en Grav i Jorden, men den Skik har Tyskland ikke fulgt - nej, for Tyskland har sin ukendte Soldat levende hos sig og over sig. De andres Soldat var Sejren, Tysklands var Nederlaget.

Hitlers Hemmelighed er Troen - han er en religiøs Skikkelse. Det er ikke Logik og beregnende Klogskab. Da hans egen Sag blev styrtet ved det for tidlige Kup i München, og han var kastet i Fængsel og blevet en verdenshistorisk Vittighed - i det Fiaskoens Øjeblik skrev han „Mein Kampf”. Da troede han heftigere end nogen Sinde. Man fortæller, at han er Arkitekt. Muligt ser han den store Bygning, der skal rejse sig over Tyskland. Det indiske Folk ser i en Fødsel kun Indledningen til en Død. Hitlers eksplosive Kraft vil snarere se det modsatte.

Demokratiets Hovedsynd.

Demokratiets Hovedsynd er, at den sætter Sandhed lige med Løgnen. Den tror paa Paaskemorgen uden Langfredag. For Demokratiet er Lidelsen noget, det enkelte Individ ikke har Brug for. Det ikke helt rigtige, det er det forkerte, men læg Mærke til, at det ikke helt forkerte, det er ikke det rigtige.

Parlamentarismen udartede efterhaanden til at være et rent økonomisk Spørgsmaal. Dygtighed og Sparsommelighed blev Dyder, som skulde straffes, og Politikerne hidsede sig op mod hinanden. Det kalder man at give et Folk Frihed. Den ubarmhjertige Henrik Ibsen siger, at en Sandhed gennemsnitlig lever i 20 Aar. Folkestyret i Tyskland havde givet, hvad det kunde give, og der kom en Tomhed, som Hitler slog ned med sit brændende Sind. Nu har jeg sagt, at det ikke er Logik og beregnende Klogskab, der leder Hitler. Det gaadefulde ved ham er, at Besættelsen i ham styrer han med en Vilje og Klogskab, som gør, at man kan sige om ham, at han er brændende kold.

Vor egen Parlamentarisme.

Hvordan nu herhjemme i Danmark? Troede vi paa Parlamentarismen? Det lader jeg mig ikke indbilde. Jeg kunde strække mig meget langt med at tie og bie for Danmarks Skyld - men det er der andre, som ikke kan, og det, jeg siger i Dag, vilde jeg helst have ladet være med at sige - men det er nu nødvendigt. Regeringen modtager Takketelegrammer, fordi vi slap for Lidelser. Hvad er Lidelser? Det er Byer i Ruiner og dræbte og lemlæstede Venner og Børn. Ja. Men der er en større Lidelse: At leve i et Land, hvor man skal lære sine Børn at sige Ja, hvor der inderst inde brænder et Nej. Det er os selv, vi skal holde Dom over og ikke andre. Der tales om, at Demokratiet vil overleve denne Krise, men jeg siger, at Demokratiet ligger paa lit de parade. Det gør mig ikke ondt, for jeg har ikke haft Børn med Demokratiet. Jeg sørger derimod grænseløst over den Maade, det er sket paa. Jeg har i et af mine Skuespil skrevet denne Replik „Sejren retfærdiggør alt”. Jeg er kommet til at opleve det Ord lidt haardere, end jeg havde drømt om.

Bliv ikke modløs.

De, der fastholder, at Sandhed bliver ved med at være Sandhed, uanset om den har Sukces eller Nederlag, og som ved med sig selv, at de er Danske, fordi det er derfra de har Rod, og derfra deres Verden gaar, de skal blive ved med at holde fast ved dette. Vi maa lade være at blive modløse. Der er Lyspunkter. Trods det, man havde budt vore Soldater, har de vist sig at være rigtig gode gamle danske Soldater. Det gør vel ikke noget, at jeg nævner Navnet paa een af disse Soldater. Det er Kong Christian. Han er kærnedansk i sit Væsen, og aldrig har vore øjne hængt ved ham i Ærbødighed som nu. Gud forlade mig, at det kan lyde som Smiger, men jeg vil ogsaa nævne Niels Bukh. Jeg vil sige Niels Bukh Tak for Opvisninger her i Eftermiddag. Hvor var det velsignet at se de kærnedanske Sind derude i det grønne Græs og den stride Blæst.

Det maa ikke forgaa, det muntre, fortrolige, venlige Danmark med sin Redeligheds- og Retfærdighedssans.”

Foredraget hilstes med langvarigt Bifald, hvorunder Mødets Deltagere rejste sig.

Man sang Rørdams: „Sorgløst kan vi ej synge dit Navn, Danmark”.

Den 30.7.1940 skrev redaktør Regner Stenbæk i sin leder i Svendborg Avis:

Kaj Munk i Ollerup

Om en stor Franskmand blev det engang sagt: Hør ikke paa ham; han mangler den sunde Fornuft – han er et rent Geni!

At Kaj Munk er et Geni vil ingen bestride. Men mange vil mene, at der undertiden er ligesom lidt Uorden i det geniale, saa Fornuften synes at være fraværende. Denne mærkelige Præst er en glimrende Skribent og en fremragende Taler. Hvad kunde alt dette ikke blive til, hvis Præsten ikke – tillige - var en Aandens Sprællemænd! Han kan sige og skrive de mærkeligste Ting. Om Goethe hedder det i Carl Roos' Goethebog: Goethe har intet sagt, uden at han tillige har sagt det modsatte. V o r Goethe er lige saa flagrende! Hr. Munk vil formodentlig ikke have noget at indvende mod Sammenligningen.

Ved det store Stævne paa Ollerup Gymnastikhøjskole i Søndags holdt Digterpræsten en af disse sprælske Taler. Vi gaar ud fra, at denne Tale vil blive offentliggjort efter Manuskriptet, og saa kan der maaske blive Anledning til at vende tilbage til den. Foreløbig skal vi kun beskæftige os med et enkelt Punkt.

Hr. Kaj Munk udtalte sig ved denne Lejlighed særdeles haanende om Demokratiet. Han sparkede til Parlamentarismen. Det er jo bleven Skik og Brug for visse Talere, at naar de i denne tid ser en Talerstol, skal de straks op paa den og lade Munden løbe med disse Angreb paa dansk Folkestyre. Det er et uansvarligt Ordgyderi. Vel har Folkestyret ikke været uden Fejl. Men hvor findes det Menneskeværk, der er fuldkomment? Spørgsmaalet kan ogsaa gælde politiske Systemer. Ingen vil dog med Føje kunne bestride, at der i det store og hele har været en klar Fremgangslinje under Folkestyret i Danmark. Det vil enhver Sammenligning mellem før og nu godtgøre. Der er derfor al Anledning for os til at **b y g g e v i d e r e** paa denne Grund - selv om der er en Del Vejrhaner, som i disse Dage skriger paa deres Hængsler.

Det er givet, at der efter denne Krig vil ske store Omvæltninger, og at disse ogsaa i høj Grad vil komme til at angaa os. Der vil saaledes højst sandsynligt komme dybtvirkende Ændringer i det økonomiske Livs Kanalsystemer. Men dette udelukker ingenlunde, at vi vil kunne leve vort Liv i den kommende Tid med Bibeholdelse af de fundamentale Frihedsgoder, der hidtil har været retningsbestemmende for Udviklingen her i Landet.

Derfor er det ogsaa hen i Vejret med al denne Snak om, at nu skal det gamle **S y s t e m** - som man siger med Haan i Stemmen - fuldkommen kasseres. Hvis man siger det for at gøre sig behagelig overfor de Fremmede i Landet, kan man spare sig Ulejligheden. Vore tyske Naboer foragter enhver Form for Spytlikkeri. Det, de under de nuværende Forhold forlanger af os, og som de med Rette kan forlange, er en korrekt og forstaaende Holdning. Der er i ingen Henseende stillet Krav om, at vi skulde give os af med at efterabe Nazismen. Naturligvis. Man har fra tysk Side lagt Vægt paa, at der mellem de to Lande skabes et frugtbart Samarbejde, f. Eks. i økonomisk Henseende, og det er vi selvfølgelig ogsaa i høj Grad interesseret i. Men der er samtidig givet os et bestemt Løfte om, at ogsaa under de nye Forhold vil det danske Folks Frihed blive agtet og vort Lands fremtidige Uafhængighed fuldtud sikret. I denne Uvejrstid er dette Tilsagn et fast Holdepunkt for os.

Derfor er der heller ingen Grund til at lade sig imponere af de hæse Ugleskrig om, at nu er dansk Demokratiisme færdig. Ganske vist erklærede Hr. Kaj Munk i Ollerup Demokratiet for død at være, og naar en saa fremstaaende Ligsynsmand udsteder Dødsattesten, er det vel egentlig ens Pligt at forholde sig rolig! Demokratiet er imidlertid ikke saadan at blive af med. Det er baaret af Strømninger, der har været livgivende for det danske Folk gennem Aartier, og uden disse Strømme vil vort folkelige Liv tørre ind.

Det skulde ikke være nødvendigt at minde en Mand som Kaj Munk om, hvilken Værdi de aandelige Frihedsgoder f. Eks. har haft for os. Har Digterpræsten aldrig sunget for til "Alt, hvad som Fuglevinger fik" - med Ordene:

*Min Sjæl, du har af alt paa Jord
i Tanken og din Tunges Ord
de allerbedste Vinger - - -*

Den 30.7.1940 bragte Svendborg Avis ogsaa følgende:

En Digter talte

Var det en Drøm?

Af Forstander Claus Clausen, Skaarup.

Jeg maa have drømt det; ja, vist saa, det vilde være unaturligt andet!

Pyh, hvor var den strid, Nordvestenvinden, som den jog hen over duvende Kornmarker, brød gennem de levende Hegn og fo'r fejende ind over Vejene. Vilde den standse os? Tvinge os til at vende om. Var det en ond færd, vi var ude paa? Eller var det et Gode, den vilde formene os? Var den sendt

af Vorherre eller af Fanden? Hvad forstod vi? Med sindig, dansk Stædighed traadte vi Pedalerne op imod den. Endelig saa vi Festpladsen. Alle de nordiske Flag med Moderflaget - det rødhvide - i Midten smeldede under Himlen. Jo, Gudskelov, vi var i Danmark!

Tusinde Mennesker, mindst, var forsamlet. Festens Indledning: Blaaklædte, barbenede, lyslokkede Ariekvinder øvede Idræt paa et blødt, grønt Tæppe under jagende Skyer og Glimt fra Himmelrummet, - det uendelige! Paa en Plint stod en sortklædt Mand og svang med et hvidt Flag, med rytmiske Bevægelser, som fik een til at tænke paa Verdens store Orkesterdirigenter. Fra Manden og fra Skaren af Ungmøer udstraalede noget, som betog os alle. Var det Moder Danmarks Sjæl, vi saa Glimt af? Hvad ved jeg? Det rørte ved skønne Strengene i min egen Sjæl og fik dem til at tone. Og det var kun Indledningen til den store Begivenhed, som skulde følge! En stor Digter skulde tale til Folket!

Vi sad sammenpakket i det mægtige Rum. Spænding under de store Buer! Tusinde Øjenpar var rettet mod Talerstolen. Forventningen var mægtig som Blæsten, der strøg forbi Borgen. Og saa stod han der! Et strittende Haar faldt af et Hoved, og man hørte det falde - Haaret altsaa! En Klapsalve afløste Stilheden. En lang, mørk Lok faldt ned over Digterens høje, hvide Pande og mindede om et Sabelhug. Han talte, langsomt, som var det dyre Guldkorn i en valutaknap Tid, der uddeltes til den hungrende Skare. Nogle af Guldkornene naaede ikke saa langt som til min Plads; det hørtes, som om han selv beholdt dem.

Indledningen var noget lang; det var en Forsikring om, at Manden i det sorte Tøj ikke havde bitterste Ansvar for det forfærdelige, Taleren vilde sige. Det stod han selv helt og holdent inde for! Det var mandigt! Vi skelede anerkendende til hverandre og gyste samtidig over det, der maatte komme. Nu skulde vi endelig høre en frimodig dansk Mand tale, en Ætling i lige Linje fra Holger Danske.

”Og saa begynder Foredraget”, sagde han! - Vi var paa Bristepunktet - mindst! - De velformede Sætninger, krydret med Paradokser, blev indfanget af tuinde Ørepar. Hvem der var uden Kritik og uden bevidst, fast Staasted i det Danske, slugte det hele raat, og det er maaske prisværdigt i en sukkerknap Tid. Deres øjne tindrede, og Fingrene klæde efter at klappe - og det var Gud bedre det mange!

Taleren begyndte med en kraftig Lovprisning af en stor Stats Overhoved. Alt, hvad denne havde naaet, var naaet ved Tro og ved Brug af det levende Ord som Vaaben.

Videre udviklede Taleren, at han havde faaet et Slagtilfælde - ikke den 9. April, det havde ikke gjort saa dybt Indtryk paa ham; men to Dage senere, da han i den fjerne Landekrog, hvor han henlever sit bemærkede Liv, havde set, at de københavnske Blade ikke udkom med Sørgerand. Da, netop da, blev han saa dybt rystet, at selv Ord ikke kunde tolke det! - Der gled hist og her en Taare ned mellem Bænkene!

Jo, han var blevet skuffet i sin gode Tro paa den store Nabo, den 9. April, det var han afgjort! Men hvad kunde man vente andet i et Land med saa raaddent demokratisk Styre som Danmark? Nu fulgte der et voldsomt Angreb paa det foragtelige Demokrati. Alle dets menneskelige Svagheder, Fejl og Forsyndelser blev draget frem i Lyset til Beskuelse, og Stauning nød den Ære Gang paa Gang at faa sit Navn nævnt i Forbindelse med al Elendigheden! Alle Demokratiets gode Sider og Fortjenester blev strengt fortiet. Han berømmede den danske Soldat fra den 9. April og stillede ham op som et Modstykke til det degenererede Demokrati, men han fortav, at denne selvtænkende, sindige, trofaste Soldat var et Barn af Demokratiet!

Der var gaaet en Time, præcis, Strømmen af Guldkorn standsede! Spontant Bifald! Børnene af Demokratiets Mænd og Kvinder, ja, selv Demokrater, rejste sig og jublede! Jeg blev siddende sammensunken paa min Plads; ved min Side sad en ældre Kone - jeg ved ikke hvem -, hun var grædefærdig af Harme; for mig blev hun et Symbol paa Moder Danmark. Græder hun mon ikke i disse Dage?

Det er underligt at drømme, naar man ved, at man drømmer. Men en Dag vil vi alle vaagne.

Claus Clausen

Den 8.10.1945 skrev Fyns Social-Demokrat i sin leder efter en omtale af Kaj Munks Mindefond bl. a.:

Hvad Kaj Munk angaar, da var han i nogen Tid, før han blev myrdet, en meget ivrig Forkæmper for denne Modstand ("*Modstand mod den tyske Undertrykkelse*"). Men han var det ingenlunde lige fra den Dag, da tyske Tropper besatte Danmark, og der bør til hans Mindefond ikke knyttes en Historiebeskrivelse, som er falsk. Det er for os tvivlsomt, at han nogensinde blev Tilhænger af Folkestyret, og han var det i hvert Fald ikke nogen god Mand i de første og meget svære Maaneder efter den tyske Besættelse af Danmark. Han har beundret Hitler, og Professor Hal Koch har med Rette henvist til Kaj Munks Tale paa Ollerup Gymnastikhøjskole den 28. Juli 1940, da Tyskerne og Fritz Clausens Bærme samt danske Kredse med en antiparlamentarisk Indstilling udfoldede energiske Bestræbelser for at faa Kongens Bistand til at kvæle Folkestyret. Hvis Kaj Munk skal bedømmes korrekt, kan denne Tale ikke lades ude af Betragtning. Det var ved denne Lejlighed, han sagde: »Der tales om, at Demokratiet vil overleve denne Krise, men jeg siger, at Demokratiet ligger paa Dødslejet«. Han fastslog samtidig, at Demokratiets Udslettelse ikke vilde gøre ham ondt, for han havde ikke »haft Børn med Demokratiet«. Han talte med Foragt om Folkestyret i Tyskland, det havde, erklærede han, fremkaldt en Tomhed, »som Hitler slog ned med sit brændende Sind«. Om Hitler udtalte han endvidere:

»Det er uundgaaeligt i Dag at nævne Hitlers Navn. Der er ingen Tvivl om, at han er en af Verdenshistoriens største Skikkelser. Lad os dømme ham efter Resultaterne. Hans Folk laa hen, knust efter en frygtelig Krig, ved hvis Afslutning Tyskland hverken havde Haab eller Fremtid. Det Tyskland, vi ser i Dag, er hans Værk, og han har gjort det ved Aand - ved det levende Ord. De andre Stormagter har deres ubekendte Soldat i en Grav i Jorden, men den Skik har Tyskland ikke fulgt - nej, for Tyskland har sin ukendte Soldat levende hos sig og over sig. De andres Soldat var Sejren, Tysklands var Nederlaget. Hitlers Hemmelighed er Troen -han er en religiøs Skikkelse. Det er ikke Logik og beregnende Klogskab. Da hans egen Sag var styrtet ved det for tidlige Kup i München, og han var kastet i Fængsel og blevet en verdenshistorisk Vittighed - i det Fiaskoens Øjeblik skrev han »Mein Kampf«. Da troede han heftigere end nogensinde. Man fortæller, at han er Arkitekt. Muligt ser han den store Bygning, der skal rejse sig over Tyskland.«

Mere uforbeholden kunde en Hyldest til Hitler ikke være, og naturligvis var Taler af den Art ikke egnet til at støtte det Arbejde, der i hine meget vanskelige og kritiske Dage blev udført af de paa Rigsdagen samarbejdende Partier, deriblandt Socialdemokratiet, for at samle Befolkningen til Modstand imod en Fortyskning af Danmark. Kaj Munk fattede ikke, at intet i den Grad var egnet til at danne Hindring for en Fortyskning som et Folkestyre.

I tidsskriftet "DET TREDJE STANDPUNKT", december 1945, skrev redaktør Arne Sørensen i sin artikel "Set med Dødens Øjne - og Opstandelsens" bl. a. (s. 387):

Nu er alle Nuslepeterne i Gang med hans Lig. Som en Hær af smaa bitte Myrer farer de frem og tilbage over ham, nysgerrigt, trygge - det gaar an at betræde en død Mand.

Eet Hold Nuslepetere har travlt med at konstatere, at han jo var en Slags Nazist, han dyrkede Diktatorer, han var paa den forkerte Side længe, men indsaa vistnok tilsidst sine Fejl - og i alt Fald saa døde han jo paa en Maade for sit Land, og derfor bør enhver Poul Henningsen eller Gelsted, som modigt bekæmpede Tyskerne fra deres Smørgeasbord i Stockholm - det Stockholm, som de var

rejst til, fordi det ikke morede dem at være her, mens Danmark var mørklagt, ikke fordi nogen eftersøgte *dem* - derfor bør enhver saadan overveje, om han dog ikke kan bekvemme sig til at give Kaj Munk en kneben Yderplads blandt ordentlige Mennesker.

Hertil er at sige, at Kaj Munk kan have tilbudt *Diktatorer* nok saa mange Gange og sagt Hitler og Mussolini nok saa mange Gange. Men han var ikke Nazist, og han havde ikke til Hensigt at blive det. Ellers vilde der jo have været rig Lejlighed til at stille sig til Fritz Clausens Raadighed eller have lavet sit eget Nazistparti længe før den 9. April. Men for den, der ser med Dødens Øjne, da svinde de fleste Menneskeskæbner ind til tørt Pulver, og der bliver kun de meget store Handlinger tilbage - her synede Hitler og Mussolini i Landskabet. Men for den, der ser med Opstandelsens Øjne, da maa begge disse dø, fordi de har gjort Oprør mod Gud, og herom har vi til enhver Tid faaet klar Besked fra Kaj Munks Side.

Naar Nuslepeterne vistnok selv oprigtigt tror, at Kaj Munk har været Nazist, saa er det, fordi de ikke tror paa Gud. Naar Kaj Munk paastod, at Hitler var større end P. Munch, saa forargedes de, og det noterede de op, men naar Kaj Munk næstefter *forudsagde*, at Guds Fod vilde tvære baade Hitler og Mussolini ud i Støvet som usle Myrer saa noteredes det aldrig op, for den Fod tilskrev de ingen- somhelst Realitet.

Den 16.3.1946 skrev Erik Hindse-Nielsen i sin kronik, "Demokratiets Farvel til Kaj Munk", i Kristeligt Dagblad bl. a.:

I den socialdemokratiske Presse for den 8. Oktober 1945 i Anledning af Indsamlingen til Kaj Munks Mindefond hedder det, efter en Omtale af den berømte Olleruptale fra 28. Juli 1940: »Mere uforbeholdent kunde en Hyldest til Hitler ikke være, og naturligvs var Taler af den Art ikke egnet til at støtte det Arbejde, der i hine meget vanskelige og kritiske Dage blev udført af de paa Rigsdagen samarbejdende Partier, deriblandt Socialdemokratiet, for at samle Befolkningen til Modstand imod en Fortyskning af Danmark. Kaj Munk fattede ikke, at intet i den Grad var egnet til at danne Hin- dring for en Fortyskning som et Folkestyre.«

Om den nævnte Tale har en af dem, der overværede den, offentlig udtalt: »Naar det nu forsøges ud over Landet at gøre denne Tale til et Indlæg for Nazismen maa der protesteres. --- At han ved Ollerup-Mødet angreb Demokratiet, som det var repræsenteret ved Stauning, er en Kendsgerning, som ikke skal bortforklares. Nogle af os syntes, at det var i høj Grad berettiget, al den Stund vi er enige med den norske Forfatter Ronald Fangen i, at et gudløst Demokrati ender nøjagtigt samme Sted som et gudløst Diktatur. At ville udlede, at Kaj Munk »hyldede Hitler« ved at kalde ham Idealist, er det samme som at sige, at han hyldede Herodes med sit Skuespil »En Idealist«. Det ligger nøjagtigt paa samme Linje ... «

I en Kommentar hertil svarer det kommunistiske »Trods alt« (21.-12.-1945) bl. a. følgende: »Det er ... forkert og maa bunde i Ukendskab til Digterens Person og hans Produktion foruden i en stærk Følelse for ham paa Grund af den voldelige Død, han fik, naar man fra nogle Sider søger at gøre ham til Frihedsbevægelsens Martyr. Hvor kan man vente, at en Mand med Kaj Munks reaktionære Anskuelse og ubeherskede Sympati med Nazismen skulde kunne udtrykke den inderste Kærne i Frihedsbevægelsen. Hvad var nemlig denne Kærne? Ikke blot en national Frigørelse, men Menneskehedens Frigørelse fra det nazistiske System, der havde ejet Kaj Munks hele luende Beundring«.

(jf. Martin Andersen-Nexø i "Breve til en Landsmand": »Kaj Munk var Hjemmenazist« - red.).

Den 21.3.1946 skrev redaktør Børge Outze i sin anmeldelse i Information bl. a.:

”De sorte Pletter” i den legale Presse under Krigen

**2. Bind af ”Besættelsestidens Fakta” bringer
triste klip fra de fire store Aviser**

Kaj Munks Olletup-tale

BOGEN indeholder alle de triste Udtalelser, man husker fra Besættelsesaarene, plus Hundrede, man havde glemt igen. Der er de noksømt kendte Radiotaler, der er S t a u n i n g s Interview i Langeliniepavillonen, og der er hele den øvrige Række af sorte Pletter fra Besættelsesaarene med „Politiken”s Churchill-Leder og K a i M u n k s Ollerup-Tale i Spidsen. Det er ikke pænt at tale ondt om de døde, men om Kai Munk er der det at sige, at han først fra Foraaret 1941 kan regnes for en god dansk Mand, hvor smukke Ting han end skrev umiddelbart efter Besættelsen. Havde han ikke gjort alt det, han gjorde efter 1941 - saa vilde han være blevet en udstødt som Bergstedt efter den Ollerup-tale:

„Det er uundgaaeligt i Dag at nævne Hitlers Navn. Der er ingen Tvivl om, at han er en af Verdenshistoriens største Skikkelser ... Det Tyskland, vi ser i Dag, er hans Værk, og han har gjort det ved Aand, ved det levende ord ... Hitlers Hemmelighed er Troen - han er en religiøs Skikkelse ... Der tales om, at Demokratiet vil overleve denne Krise, men jeg siger, at Demokratiet ligger paa lit de parade. Det gør mig ikke ondt, for jeg har ikke haft Børn med Demokratiet” ... Og saa videre. Det undrer ikke, at Talen ogsaa hylder det triste Fænomen N i e l s B u k h, en Mand, Demokratiet aldrig mere burde betro Ungdomsopdragelse.

Straffeloven kender ikke noget til, at man kan sone sine onde Gerninger med gode. Men Livet gør. Kai Munk sonede det onde, han gjorde sit Land den Sommerdag i 1940 i Ollerup, da han talte som en Landsforræder.

Den 27.3.1946 bragte Information følgende læserbrev:

Pressens sorte Pletter

Hr. Redaktør.

I en Anmeldelse af 2. Bind af »Besættelsestidens Fakta« her i Bladet (21. ds.) tales der om »de sorte Pletter« i den legale Presse under Krigen. Imidlertid har Anmelderen beklageligvis paa et bestemt og ikke uvæsentligt Punkt selv taget Besættelsestidens Pressereferater for gode Varer uden at betænke, at disse jo ikke var fuldstændige, men kun beklippede og derfor ofte misvisende, eventuelt helt forvrængede Referater. Det drejer sig om Kaj Munks berygtede Olleruptale. Bladets Medarbejder finder, at Munk hin Sommerdag talte som en Landsforræder.

Nu bør Kaj Munk paa ingen Maade betragtes som sakrosankt, fordi han blev Martyr for den danske Sag, men der bør dog vises ham Retfærdighed, og det burde have været Medarbejderen klart, at man ikke uden videre kan vise et Referat fra den Tids legale Blade Tillid. Det gælder i høj Grad Olleruptalen. Den var - som det fremgaar af et under selve Talen nedskrevet Referat - en Undsigelse b a a d e af Diktaturet o g af Demokratiet, saaledes som disse to Styresæt i Praksis fremtraadte i Hitlers Tyskland og i Staunings Danmark. Som Hitler havde svigtet Dikaturets Idé, saaledes Stauning Demokratiets; begge Dele afsløredes om ikke før saa den niende April. Talens Sigtemaal kom klart frem: at rejse den danske Ungdom til passiv Modstand mod Tyskerne og til aktiv Besindelse paa det danske. Det var naturligvis dette, den store Forsamling skænkede sit Bifald og ikke - som Bladreferaterne giver det Udseende af - Fremhævelsen af Enevældets i sig selv respektable Idé.

Kaj Munk førte altsaa afgjort dansk og ikke landsforræderisk Tale i Ollerup. Man kan beklage hans Kritik af Folkestyret og hans Sympati for Diktaturet, men Uenigheden med ham paa dette Punkt bør ikke - støttet paa fuldstændig misvisende, maaske endog ikke utendentiøse Referater - føre til, at man nægter ham Retfærdighed og i Modstrid med Kendsgemningerne giver hans Virke i Begyndelsen af Besættelsestiden Landsforrædernavn.

Niels Nøjgaard, Dr. theol.

Referatet er ikke tidligere blevet bestridt. Dr. Nøjgaard vil gøre Kaj Munks Minde, hans Venner og Retfærdigheden en meget stor Tjeneste, hvis han kan fremskaffe en mere autentisk Gengivelse af Olleruptalen. Blandt dem, som vil glæde sig over et Manuskript eller et Referat, som rokker det foreliggende, vil være R e d a k t i o n e n.

Den 29.3.1946 bragte Information følgende læserbrev:

Kaj Munks Olleruptale

Hr. Redaktør

Som en, der føler sig stødt over, at Betegnelsen »landsforræderisk Tale« heftes paa Kaj Munks Olleruptale, vil jeg gerne ganske kort gøre Rede for, hvorledes denne Tale opfattedes i de Kredse, jeg omgaas.

Jeg saa Talen i et maskinskrevet Referat - det samme, som nu gengives i »Besættelsestidens Fakta« - og jeg skrev den selv af og uddelte til Kolleger og Venner, der igen lod den gaa videre. Den indgik saaledes som et Led i den Tids spæde Begyndelse til illegale Blade.

Ingen af os opfattede den som landsforræderisk Tale, selvom der selvfølgelig ikke var ubetinget Tilslutning til alle Talens Punkter. En af mine Bekendte fandt den lidt usammenhængende, og Referatet kan jo ogsaa nok siges at være noget ufuldstændigt.

Bemærkningen om Demokratiet paa lit de parade maa, set ud fra Begivenhedernes Udvikling dengang, siges at være ganske rammende.

Vi var dog ikke uvidende om, at naar Hitler havde kunnet bringe Verden ud i det Kaos, hvorfra vi endnu ikke synes at kunne skimte nogen Udvej, saa var det paa Grund af Demokratiernes svigtende Evne og Vilje til at beskytte Retten med de nødvendige Midler - ikke mindst det Demokrati, vi altid har set op til som forbilledligt, Englands. Disse sørgelige Kendsgemninger faar man nu bekræftet ved Gennemlæsningen af Nic. Blædels »Forbrydelse og Dumhed«.

Det var da ogsaa sandt, at Danmark havde fortjent en bedre Skæbne end at faa Hitler og beholde Stauning.

Jeg synes, man maa have Lov til at sige, at skal Kaj Munks Tale dengang kaldes landsforræderisk, saa bliver det svært at finde en tilstrækkelig rammende og fordømmende Betegnelse for visse Taler, der paa samme Tid holdtes af saa stærke demokratiske Støtter som Stauning og andre.

Helge Bruun

Den 30.3.1946 bragte Information følgende læserbrev:

Kaj Munks Olleruptale

Hr. Helge Bruun!

Der kan ikke være Tvivl om, at hvis Kaj Munk ikke havde svinget om i 1941-42, havde han nu været paa Linie med Knut Hamsun og Harald Bergstedt. Det er ikke bare hans famøse Olleruptale. Hans Skuespil, »Sejren«, viser den samme Tendens. Man ser Mussolini i en Slags hvid Uniform. Han modtager det ene knusende Slag efter det andet. Hans ene Søn bliver dræbt af de modbydelige Abessinere. Men Diktatoren holder sig rank og fast, Symbolet paa de handlekraftige Diktaturstater.

Vi bør holde os til Sandheden. Vi skal ikke søge at tilsløre den Kendsgerning, at Kaj Munk paa et vist Tidspunkt var paa Maven for Diktaturet, som saa mange andre danske Personligheder. Selv om vi indrømmer det, gaar der ikke noget Skaar af Kaj Munks andre Værker. Det er meget almindeligt at træffe en fuldstændig politisk Forvirring hos Digtere.

Sven Ole Andersen.

Jyllands-Postens kronik den 31.3.1946

Talte Kaj Munk som Landsforræder i Ollerup?

Af Sognepræst H. H. Siegumfelt, Aarhus

Et Bladreferat af Kaj Munks Ollerup-Tale i 1940, gengivet i Værket "Besættelsestidens Fakta", har givet Anledning til, at Kaj Munk er blevet betegnet som Landsforræder. Pastor Siegumfelt, der er i Besiddelse af udførligt Materiale vedrørende Talen, belyser her denne Beskyldning og forsøger ogsaa at kaste Lys over de Motiver, der kan ligge bag dens Fremsættelse.

Man griber sig til Hovedet ved det Spørgsmaal, der i "Information" for 21. Marts ikke engang er formuleret som et Spørgsmaal, men som en Kendsgerning, der kræver at tages til Efterretning.

Det skete i en Anmeldelse af 2. Bind af "Besættelsestidens Fakta", hvor Kaj Munks Tale i Ollerup 28. Juli 1940, sidestillet med Staunings Interview i Langeliniepavillonen, Politikens Churchill-Leder og andet er indregistreret blandt Besættelsestidens sorte Pletter.

Efter at have citeret et Stykke af Olleruptalen, som den er gengivet i ovenstaaende Værk, naar Bladet frem til følgende Domsafsigelse:

"Straffeloven kender ikke noget til, at man kan sone sine onde Gerninger med gode. Men Livet gør. Kaj Munk sonede det onde, han gjorde sit Land den Sommerdag i Ollerup, da han talte som en Landsforræder".

Dette lyder jo som en Slags Frifindelse paa Grund af formildende Omstændigheder. Overbærenhed er altsaa den Følelse, hvormed vi i Dag skal mindes Kaj Munk. Alle de mange, som altfor godt forstod at tie og svøbe deres Meninger ind i Silkepapir, skal altsaa nu til at bære over med den Mand, der modigere og skarpere end nogen anden og uden at kravle i Skjul af Anonymitet og deslige raabte alle de Sandheder ud over Landet, som goebbelsk Propaganda og djævelsk Censur paa alle Maader søgte at strangulere.

*

I Ollerup talte han som en Landsforræder, mener Bladets Anmelder, og fastslaar: "Først fra Foraaret 1941 kan han regnes for en god dansk Mand".

De Ord af Kaj Munk, der motiverer denne i Sandhed frapperende Paastand, er disse:

"Det er uundgaaeligt i Dag at nævne Hitlers Navn. Der er ingen Tvivl om, at han er en af Verdenshistoriens største Skikkelser ... Det Tyskland, vi ser i dag, er hans Værk, og han har gjort det ved Aand, ved det levende Ord... Hitlers Hemmelighed er Troen - han er en religiøs Skikkelse... Der tales om, at Demokratiet vil overleve denne Krise, men jeg siger, at Demokratiet ligger paa lit de parade. Det gør mig ikke ondt, for jeg har ikke haft Børn med Demokratiet".

Hvorefter Anmelderen ogsaa bebrejder Munk, at han ved samme Lejlighed hyldede Niels Bukh, "en Mand, Demokratiet aldrig mere burde betro Ungdomsopdragelse".

Hvad Niels Bukh angaar, er det uden videre klart, at Kaj Munks Hyldest til ham ikke skal bedømmes efter, hvad vi mener om ham i Dag, men efter hvad vi mente om ham i Juli 1940, da Bukh's Position i vort Folk vitterlig var en helt anden.

Og hvad nu det øvrige angaar - ja, da maa man i allerhøjeste grad beklage, at Kaj Munks Tale som Helhed ikke foreligger for Offentligheden. Ikke fordi jeg i og for sig betvivler, at Kaj Munk i Talen har ytret sig nogenlunde som anført, men fordi disse Sætninger, der er hentet fra Svendborg Avis for 29. Juli 1940, giver et i høj Grad fragmentarisk Indtryk af Talen.

Den 2. August 1940 - altsaa faa Dage efter Ollerupmødet - besøgte jeg Kaj Munk i Vedersø. Svendborg Avis var netop kommet ind ad Døren, og han læste for mig den ledende Artikel i Bladet, hvori der stod noget om "Vejrhaner, der skrider paa deres Hængsler", om "at gøre sig behagelig over for de Fremmede", om "Spytslikkeri" osv.

Kaj Munk var harmdirrende. "Den Mand vil jeg udfordre til en Duel!" raabte han, hvorefter fulgte en Række injurierende Grovheder, som jeg ikke her skal forsøge at gengive.

Det, der forbitrede ham udover alle Grænser, var for det første, at nogen vovede at betvivle hans danske Sindelag, for det andet det Referat af Talen, som Svendborg Avis havde forfattet (og som altsaa nu er kanoniseret og ophøjet til at være Aktstykke i "Besættelsestidens Fakta").

"Man kunde helt have ladet være at referere", sagde han. "Men én Ting kan man ikke: Lave et Referat, hvori alt det er strøget, der kan mishage Tyskerne, saa det ser ud, som om jeg har forherliget Hitler, og saa bagefter paa Grundlag af dette Falskneri falde over mig og tilsvine mit danske Navn og min danske Ære". (Hermed kan jævnføres Kaj Munks Tale i Odense den 4. November 1940, hvor han ifølge Fyens Venstreblad bl. a. udtalte: "Ordet L ø g n skal raabes saa højt, at det kan høres helt til Svendborg.")

Jeg bad om at maatte faa Manuskriptet til Talen at se (det var mit Haab at kunne faa en Afskrift), men det havde han brændt "for at undgaa Ubehageligheder". (Ak, de kom alligevel og fra en hel anden Side, end han havde tænkt sig!)

Mundtlig gengav han for mig Talens Hovedpunkter, der, som han udtrykte det, kunde samles i een Sætning: "Intet Folk i Verden er det gaaet værre end os. Vi fik Hitler og beholdt Stauning".

Siden er det lykkedes mig at faa fat i et stenografisk Referat af Olleruptalen, hvis Paalidelighed jeg ikke betvivler, dels fordi det virkelig indeholder de "famøse" Udtalelser, han nu angribes saa haardt for, dels fordi det nøje stemmer med den mundtlige Fremstilling, Kaj Munk gav mig. Bl. a. har jeg kunnet nikke genkendende til den Sætning, som han ansaa for at være Kvintessensen af Olleruptalen.

Dette Referat er naturligvis meget vægtigere end det, som Svendborg Avis bragte. Her har det nemlig ikke været nødvendigt at stikke noget under Stolen. Her har vi Kaj Munk i al hans Sprælskhed og med alle hans forrygende Paradokser. Helst vilde jeg offentliggøre det i sin helhed, men dertil har jeg ingen Bemyndigelse.

Det er altsaa med Staasted i dette Referat, jeg tager til Orde mod den Paastand, at Kaj Munk i Ollerup talte som en Landsförræder.

Jamen stod Kaj Munk da ikke dør paa den flagsmykkede Talerstol og talte om Hitler som "en af Verdenshistoriens største Skikkelser", der havde udrettet vældige Ting i Tyskland ved det levende Ord - ja endog at han var "en religiøs Skikkelse"?

Jo han gjorde. Men desværre fik Svendborgeren ikke disse Linier med: "*Hitler maa agere og agi-*

tere. Han er som en besat. For den, der ikke er med i Besættelsen, er hans Tale delfiske Orakler. Den vindviiede vil sammenligne ham med Præstinderne, der under Paavirkning af giftige Dunster udstøder uarticulerede Lyde”.

Eller disse Ord:

“Det hændte en Sommerdag i Fjor, at en vestjysk Bondemand skar Halsen over paa sin Kone og sine Børn, hvorefter han løb ind i en Plantage og hængte sig. Man ved, at han forud havde sagt, at han havde set Hitler sidde i en Vejgrøft og stirre paa sig. Han mente altsaa, at Livet ikke var værd at leve, naar det ikke kunne leves frit. Et saadant Menneske kalder man vanvittigt...Hvad skal da Kernen af det danske Folk gøre? Skære Halsen over paa sig selv som hin Vestjyde? Vel, det vil gaa saadanne taaleligere paa Dommens Dag end dem, der nu lever højt paa Folkets Nød”.

Hvorfor kom disse Ord ikke med i Avisen?

Jo, ser De! Adolf Hitler, Danmarks store Beskytter, maatte jo endelig ikke fornærmes. Lad Kaj Munk selv tage Risikoen af sine Ord til den titusindtallige Forsamling! Vi hernede i Svendborg skal i hvert Fald ikke have Halen i Klemme.

Hvem var det, som snakkede om Vejrhane og om at gøre sig behagelig over for de Fremmede?

Jamen tilbage staar jo dog, at Kaj Munk kaldte Hitler en af Verdenshistoriens største Skikkelser - ja en religiøs Skikkelse.

Hvor kunde han bruge saadanne Betegnelser om den Mand, der mere end nogen anden blev Danmarks onde Skæbne?

Man kan ligesaa godt spørge: Hvordan kunde han i sit mest fremragende Skuespil kalde Blodkongen Herodes “En Idealist”, samtidig med at han skildrede ham som selve Ondskabens Inkarnation, Manden, der i blindt Magtbegær er rede til at ofre alt og alle.

Betegnende for Kaj Munks Dramatik er, at alle de store (dvs. handledygtige) Skikkelser i hans Skuespil er *store i det onde*. De “gode” derimod optræder gerne som svage og splittede Naturer - ofte med et halvkomisk Skær over sig.

Som Dramatiker beundrede han den stærke Mand, selv hvor Styrken stod i det ondes Tjeneste. Som Kristen fordømte han ham.

At man kan være stor i det onde - ja *en Idealist i det onde*, var for Kaj Munk ligesaa selvfølgelig, som det er fjernliggende for de fleste af os.

Derfor forstod mange ikke den bærende Tanke i hans Dramatik.

Derfor har Olleruptalen afstedkommet en saa katastrofal Mistydning.

Jeg er overbevist om, at hvis Kaj Munk endnu var i Live, vilde han stadig vedkende sig Ordene om, at Hitler var en af Verdenshistoriens største Skikkelser - og man kan jo nok have Grund til at spørge, om Hitler ikke var den største dæmoniske Begavelse, der nogen sinde har levet?

Saadan saa han nemlig paa Hitler, da han talte i Ollerup - hvad Ordene om hans “Besættelse” og Parallelliseringen med de delfiske Orakler og Præstindernes af giftige Dunster fremkaldte Ekstase i høj Grad antyder.

Alle bibelkyndige ved, at i Følge Skriften er Verdenshistoriens største Skikkelse (bortset fra Kristus) ikke opstaaet endnu. Han hedder Antikrist og skal engang naa, hvad der ikke lykkedes Hitler: at tilrive sig Herredømmet over hele Jorden og føre Menneskeheden til det store Frafald ved at sætte sig paa Guds Trone, dvs. skabe en ny Religion med sig selv (“Dyret”) som Midpunkt.

Det turde være indlysende, at Antikrist maa være i Besiddelse af netop de Egenskaber, Kaj Munk tillagde Hitler i Ollerup: En stor Skikkelse af et religiøst Geni.

Men hvad saa med Kaj Munks haanende Ord om Demokratiet, som han paastod laa “paa lit de parade”. “Det gør mig ikke ondt, for jeg har ikke haft Børn med Demokratiet.”

Atter her maa jeg gaa i rette med Svendborgeren. Han har nu ikke været videre heldig med det Referat. Hvorfor fik han ikke Fortsættelsen med?

“Om jeg skulde tale ved Begravelsen, vilde jeg slaa paa Kistelaaget med min knyttede Næve: Hvad har du gjort ved dine Ungdomsidealer?”

Et andet Sted i Talen staar der ifølge det fuldstændige Referat:

“Hvad er Parlamentarismen? Hvad er den nu? En genial Idé, der blev til en blot økonomisk Affære?”

Hvorfor kom disse ord ikke med i Avisen? De kunde dog vel ikke have nedkaldt større Ulykker over den arme Redaktion.

De vilde nemlig gøre det klart for alle, der kan læse og har nogenlunde god Vilje til at forstaa, hvad det var Kaj Munk vilde med sine skarpe Ord.

Ikke holde Ligprædiken over Demokratiet som saadant, men over et Demokrati, der i hans Øjne var blevet en jammerlig Karrikatur af sig selv. Det hele var blevet en økonomisk Affære, hvor “Dygtighed og Sparsommelighed blev Dyder, som skulde Straffes”, hvor Politikerne hidsede sig op mod hinanden i en aldrig standende Klassekamp. Han bebrejder Demokratiet, at det for enhver Pris vil undgaa Lidelse og Risiko, at det “tror paa Paaskemorgen uden Langfredag” osv.

Overalt, hvor Kaj Munk i Olleruptalen bruger Ordet “Demokrati”, maa man i Tanken tilføje “et Demokrati, der har svigtet sine Ungdomsidealer”. Ellers gør man ham blodig Uret.

Ved Demokratiets Ungdomsidealer forstod Kaj Munk: *Samvittighedsfrihed, Retsfølelse, Menneskeværddighed* - Idealer, som han altid har kæmpet for. De er netop den faste Linie i hans tilsyneladende saa bugtede Liv og uberegnelige Indfald.

Kaj Munk var den samme, da han talte i Ollerup, og da han siden hen midt under Besættelsestidens haarde Tryk i en flammende Prædiken manede det danske Folk til at “være tro mod Demokratietets gudgivne Idealer”.

Saa mærkeligt det end kan lyde: det var Demokratietets Idealer, som lagde Kaj Munk de hvasse Ord i Munden, hvormed han i Ollerup holdt sin Dommedagstale over et Demokrati, der efter hans Opfattelse havde svigtet sin første Kærlighed og derved fornedret sig bundløst ved alt for villigt at bøje Nakken under Tyrannens Aag den 9. April og i den Tid, der fulgte.

Man kan være uenig med Kaj Munk i dette Synspunkt. Det er en ærlig Sag.

Men man kan ikke paa det Grundlag stemple ham som “Landsforrædder”.

Det er ikke blot uærligt. Det er infamt.

*

Hvad man med Grund kan bebrejde Munk i Ollerup er ikke det, han sagde, men den Maade han sagde det paa. Der er noget hoverende og gavflabet i den Tone, hvori han omtaler Demokratietets ledende Mænd, som nødvendigvis maatte virke særlig saarende paa et Tidspunkt, hvor de selv følte sig svinebundet af Tyskerne. Men heri adskiller Ollerup-talen sig jo ikke fra Kaj Munks øvrige Polemik, der ofte var hensynsløs og ubehøvlet - ikke mindst naar han havde Ret!

*

Der er Vidnesbyrd nok fra Deltagere i Ollerup om, at Totalindtrykket af Kaj Munks Tale var det stik modsatte af det, der nu er indregistreret blandt Besættelsestidens Fakta. Og naar man læser Talen igennem efter det fuldstændige Referat, skal der en ualmindelig ond Vilje til for at betvivle Kaj Munks danske Holdning ved den Lejlighed.

Der er gribende Udtryk for hans Sorg over den 9. April:

“Blomsterne har ikke duftet for mig i Aar og Fuglenes Sang ikke naaet mit Øre.”

Og for Sorg over det, der var værre:

“Den største Rystelse i mit Liv indtraf ikke den 9. April. Det er jo hændt før, at en fremmed hær besatte Landet. Saadant har vi haft tusind Aar at vænne os til. Og naar Folk kan komme ind, kan de ogsaa komme ud, om Døren ikke gaar i Baglaas. Nej, den største Rystelse fik jeg et Par Dage efter, da Aviserne fra Hovedstaden naaede frem til det afsides Sted, hvor jeg bor. Jeg havde ventet, at de var udkommet i smaa sørgelige Udgaver med Sørgerland; men de var som ellers. Og jeg spurgte mig selv: Er det ikke os selv, som fælder vor egen Dødsdom?”

Og her er Harmen over Regeringens Holdning:

“De Radikale har takket Regeringen, fordi den den 9. April skaanede os for Lidelser. Hvad er Lidelse? Afrevne Lemmer osv.? Men jeg ved en større Lidelse at sige, nemlig at Fædrelandet skulde forgaa. Det er os selv vi skal holde Dom over”.

Og Harmen over det tyske Overfald:

“Vilde Tyskland vinde vort Venskab, var det meget uheldigt i Formen. Nogle Maaneder i Forvejen undertegnede vi med Tyskland en Ikke-Angrebstraktat. Det kostede os vort Ansigt i Forhold til det øvrige Norden. Men vi troede, at det var dette Offer værd. Saa kom den 9. April. Da Tyskland under Verdenskrigen faldt ind i Belgien, vakte det hele Verdens Forargelse. Men nu. Ingen - ikke engang vi selv forarges”.

Og Talen munder ud i en Hyldest ikke alene til Niels Bukh (han nævnes endda sidst), men ogsaa til de danske Soldater den 9. April og til Kong Christian og slutter med en Opfordring til at “vise Tyskerne Korrekthed og Kulde”.

*

Jeg lægger frimodig disse Citater paa Læsernes Bord og spørger: Talte Kaj Munk i Ollerup som Landsforrædder?

Ingen kan være i Tvivl om Svaret.

Det er usandt, at han fordømte Demokratiet, hvis man derved forstaaer Demokratiets Idealer. For de var hans egne. De gjorde ham til Nazismens mest uforsonlige Modstander herhjemme. Sandhed og Ret, Frihed og Ære var de umistelige Værdier, Kaj Munk kæmpede og døde for, da han faldt for tysk Morderhaand.

Dersom disse Idealer endnu er Ledestjerner for det demokratiske Danmark, saa er det ikke Overbærenhed, der er brug for, naar vi tænker paa Kaj Munk, men grænseløs Taknemlighed og Beundring.

*

Men “Information”s Boganmelder ser anderledes paa det: “Straffeloven kender ikke noget til, at man kan sone sine onde Gerninger med gode. Men Livet gør. Kaj Munk sonede det onde han gjorde i Ollerup”.

Hvilken mageløs Ædelmodighed. Maaske Kaj Munk endog kunde gøre sig Haab om at slippe for videre Tiltale, naar han blev stillet for Tjenestemandsdømstolen? Der er ganske vist Loven, der fastsætter Straf for Landsforræderi. Men ikke sandt! Hans Forsvarer vilde jo dog have visse formildende Omstændigheder at henvise til.

Hvor er vi henne?

Vi har fejret ham som Frihedskampens store Apostel med Det kongelige Teater og Københavns Domkirke i Spidsen.

Nu forklarer en knirkende Sagførerstemme os, at hans Sag egentlig staar daarligt, men at der er Haab om, at den trods alt kan reddes!

Det maa vel være fordi Sagførerraadet, der nu udgiver “Besættelsestidens Fakta”, indtog en mere uangribelig Holdning overfor Besættelsesmagten end Kaj Munk.

*

Dette er skrevet i Harme over at se en af Danmarks bedste Sønner besudlet paa et uretfærdigt Grundlag. Og jeg mener at have dokumenteret denne Sandhed saa vidt, som det nu lader sig gøre, naar Kaj Munks eget Manuskript ikke foreligger.

Forhaabentlig er den haarde Dom over Ollertalen ikke fældet mod bedre Vidende, skønt visse Ting kan tyde derpaa. Jeg sigter ikke her til “Information”, men til andre især kommunistiske Blade, hvis Angreb paa ham har været saa ondsindede, at man ikke kan faa sig selv til at svare derpaa.

Man spørger uvilkaarligt: Hvad er Grunden til, at man fra visse Sider ingen Anstrengelser skyr for at finde den Achillehæl, hvor Kæmpen kan rammes, så han aldrig rejser sig mere? Den døde Kaj Munk er jo endnu ubehagelig levende for dem. Han maa for ingen Pris faa Lov at blive staaende som den store Midtpunktfigur i det kæmpende Danmark.

Dertil er han for farlig.

Som Vogter af den hellige Ild paa Fædrenes Arne ser man aabenbart paa ham som den store Reaktionsære, hvis Indflydelse paa den brede Befolkning bør neutraliseres.

Og saa tillod han sig jo at kalde Demokratiets Idealer “gudgivne”, altsaa inspireret af den kristne Aand.

Er det det, der gør ham farlig for dem, der begærer et gudløst Demokrati?

Der er jo aabenbart "demokratiske" Kredse i Danmark, hvor det nødigt maa sive ud, at Vorherre havde med Demokratiet at gøre, da det blev til.

Eller skyldes Angrebene paa Kaj Munk blot det, at vi stadig er saa smaa her i Danmark, at vi ikke kan tillade en eneste af de store at være der?

Har Kaj Munk Ret, da han i sin Tid skrev: "Et Træ bliver sjældent ret stort, inden Hundene begynder at snuse til det. Jeg har ventet paa de Herrer - lovlig længe".

Mange af os vil mene, at de kom mer end tidlig nok.

H. H. Siegumfeldt

Den 5.4.1946 bragte Information følgende læserbrev (som kom i Haslev Avis den 8.4.1946):

Kaj Munks Olleruptale

Hr. Redaktør.

Der kan være god Grund til at bestride Rigtigheden af Referatet af Kaj Munks Olleruptale.

Som en af dem, der hørte Kaj Munk i Ollerup den Søndag, føler jeg Trang til her et fortælle, at for mig og mange andre Tilhørere forekom den Tale os ikke som en af Besættelsestidens sorte Pletter – tværtimod tændtes der for os et Lys ved hans frie, stærke Ord og Synspunkter i en Tid, hvor der var Knaphed netop paa den Slags.

Kaj Munk indledede med, at hvad han nu havde at sige Forsamlingen, stod ganske for hans egen Regning og Risiko. - Altsaa var vi allerede ved denne Indledning klare over, at her vilde blive talt Ord, som kunde blive farlige for Taleren i et af en fjendtlig Magt besat Land.

Havde Munk den Dag (som det nu hævdes), ført landsforræderisk Tale, behøvede vi ikke nu og under det følgende at have næret den dybe Angst for, at Ordene kunde blive ham dyre.

Derefter begyndte Munk at fortælle om en vestjysk Mand, som i en Drøm havde set Hitler sidde paa sin Grøftekant; denne Mand tog bagefter sin Kones, sine Børns og til Slut sit eget Liv. Saa frygtelig fandt han Drømmen.

-Og nu, sagde Munk videre, sidder Hitler jo bogstavelig talt paa alle Danmarks Grøftekanter. Sommeren, som før var saa velsignet og skøn, forekommer os nu helt anderledes siden. Blomsternes Duft, Foraaret og det alt sammen mistede sit Indhold efter det, der skete for Danmark ved Besættelsen.

Vi følte under hele Talen, at her sad vi over for en sand og modig Mand, en Mand, der engang havde set op til Diktatoren, Førerskikkelsen, men nu havde set Idealet falde, vise sig som ond og raa Magt - intet andet - og nu sagde et klart Ja til Danmark, erkendte sin Samhørighed med dette lidende og kæmpende Folk.

Vi sad der og følte Danmarks Fornedrelse og Smerte igen saa tungt som hin Aprildag, der staar ristet ind i vort Sind.

Da jeg nogle Dage efter Hjemkomsten fra Ollerup fra flere Sider blev spurgt: »Var det dog ikke en forfærdelig nazistisk Tale, Kaj Munk holdt?«, blev jeg først meget forundret, men forstod saa, at disse Spørgsmaal maatte skyldes mangelfulde eller helt urigtige Avisreferater; enhver vidste jo, at den Tids Presse kun skrev, hvad der faldt i god Jord paa højere Sted. Derfor denne Forvanskning.

Det har gjort mig ondt at se Munks Olleruptale blive gjort til Genstand for saa stærk, urigtig Kritik og af »Information«'s Medarbejder blive kaldt landsforræderisk. Derfor var det godt at læse Dr. theol. Niels Nøjgaards Brev (»Information« d. 27.3.), der klart gav Udtryk for, hvad Kaj Munk mente med sin Olleruptale.

R. V. H a n s e n, Asperup.

Den 9.4.1946 bragte Information følgende:

Forhandlinger om Udgivelse af Kaj Munks Olleruptale.

*Det udførlige Referat menes helt at kunne udslette
det pinlige Indtryk af Avisreferatet fra 1940*

Pastor Siegumfeldt, Aarhus, har i en Kronik i "Jyllandsposten" forleden sagt mange vrede Ord om Kritiken af Kaj Munks Olleruptale og - ligesom Kaj Munks Ven, Pastor N ø j g a a r d - lagt hele Ansvar over paa Referatet, der havde taget alt det hitlervenlige med og udeladt Kritiken fuldstændigt.

„Information" har som bekendt efterlyst Manuskriptet eller et fuldstændigt Referat, saaledes at Kaj Munks Minde kunde blive rensat for den Plet, Ollerupmødet - eller maaske altsaa et urigtigt Referat - har sat paa det. Fra forskellig Side har vi modtaget Referater, som imidlertid i k k e forandrer Indtrykket af, at Talen var utilladelig hitlervenlig og antidemokratisk. Paa den anden Side viser Breve, at Talen paa mange Tilhørere har gjort det stik modsatte Indtryk. De erindrer Kaj Munk som en dristig Spotter af Nazismen ved den Lejlighed.

Da Pastor Siegumfeldt i sin Kronik meddelte, at der eksisterede et fyldigt Referat, henvendte „Information" sig til ham med Anmodning om at laane det til Gengivelse, saaledes at Sagen kunde blive endelig afgjort. Pastor Siegumfeldt har nu meddelt, at han ikke er bemyndiget til at lade Talen som Helhed offentliggøre. Der føres i øjeblikket Forhandlinger med Fru M u n k om en saadan Offentliggørelse, da det naturligvis ogsaa ligger hende stærkt paa sinde, at Kaj Munks Minde værnes.

Man kan ikke indtrængende nok anbefale, at en saadan Offentliggørelse sker, saaledes at det triste Indtryk af Referatet - varigt gengivet i Værket "Besættelsestidens Fakta" - slettes ud. Ingen skal hilse det med større Glæde end vi.

Den 16.4.1946 bragte Information samtidig med offentliggørelsen af Provst R. Fauerskov Laursens referat og referatet i Svendborg Avis (se 29.7.1940) følgende undskyldning:

Paa Grundlag af »Information«s stærke Kritik af Kaj Munks Olleruptale, som den gengives i »Besættelsestidens Fakta« efter et referat i »Svendborg Avis«, indtil da regnet for autentisk, har Pastor S i g u m f e l d t i »Jyllandsposten« forsvaret Kaj Munk, men derefter meddelt »Information«, at han ikke har Ret til at offentliggøre det Referat, han bygger paa. Fra flere Sider har vi modtaget et Referat som stemmer med Pastor Sigumfeldts Citater i »Jyllandsposten« - dels fra Folk, som har faaet det faa Dage efter Ollerupmødet, og dels fra den Mand, som selv har skrevet det ned under Mødet: Provst F a u e r s k o v L a u r s e n i Fjellerup paa Nordfyn. Vi offentliggør i Dag dette Referat, der synes at være det mest autentiske, og - til Sammenligning - Avisreferatet fra 1940. Det overlades til Læseren selv at bemærke Forskellene og paa Grundlag deraf at ændre Dommen over Kaj Munks Olleruptale. - »Information« for sin Del ønsker at trække de haarde Ord om Talen tilbage, selv om der er Angrebspunkter nok tilbage. Helhedsindtrykket - ikke mindst af Talens Slutning - bliver et andet.

Det her foreliggende Referat bør med i Supplementsbind til »Besættelsestidens Fakta«. Munks eget Manuskript er brændt.

Provst R. Fauerskov Laursens referat, der efter sigende allerede i august 1940 udkom som "flyveblade" for at imødegå det indtryk, referatet i Svendborg Avis havde efterladt, er her gengivet efter trykningen i "DE FEM LANGE AAR":

»Paa en dejlig Skærsommerdag som denne vilde det være fristende at tale til en Flok unge som jer om Fuglene, der synger, om Blomsterne, der dufter. Disse Sandheder kender I maaske selv, maaske jeg dog kunde tale derom saadan, at I syntes, Fuglenes Sang lød kønnere og Blomsterne duftede endnu dejligere. Saadan vil jeg nu ikke tale. Dels fordi saa mange har slaaet sig paa den Slags Tale i Aar, der jo ogsaa er urisikabel - dels fordi Blomsterne ikke har duftet for mig i Aar, og Fuglenes Sang ikke har naaet mit øre. I Stedet for maa jeg tale om noget, som jeg saa usigelig gerne havde ønsket mig fri for at behandle. Vi sang før »Ja, vi elsker dette Landet« om en Sverre, der talte Roma midt imod. Nu tier den Sverre, der skulde have talt. Saa maa jo en anden tale. Inden jeg tager fat, maa jeg forudskikke den Bemærkning, at jeg taler helt paa egne Vegne. Niels Bukh har ikke censureret mig, og jeg taler ikke paa Gymnastikskolens Vegne. Saa begynder Foredraget.

Det hændte i Fjor, at en vestjysk Bondemand skar Halsen over paa sin Kone og sine Børn, hvorefter han løb ud i en af Plantagerne og hængte sig. Man ved, at han forud har sagt, at han havde set Hitler sidde i Vejgrøften og stirre paa sig. Han mente, at Livet ikke var værd at leve, naar det ikke kunde leves frit. Et saadant Menneske kalder man for vanvittigt. Den største Rystelse, jeg i mit Liv kom ud for, indtraf ikke den 9. April. Det er jo hændt før, at en fremmed Hær har besat Landet - saadant har vi haft et Tusind Aar at vænne os til - og hvor Folk kan komme ind, kan de ogsaa komme ud igen, om Døren bag ikke gaar i Baglaas. Nej, den store Rystelse fik jeg et Par Dage efter, da Aviserne i Hovedstaden naaede frem til det afsides Sted, hvor jeg bor. Jeg havde ventet, at de var udkommet i smaa tarvelige Udgaver og med Sørgerand, men de var som ellers. Og *da* spurgte jeg mig selv: Er det ikke os selv, der fælder vor egen Dødsdom?

Det er uundgaeligt her at nævne Hitlers Navn.

Han er en af Verdenshistoriens største Skikkelser. Det tyske Folk - hvordan er det - og hvordan var det? Det er Hitler, der har gjort det til, hvad det nu er. Og han har vundet frem ikke som en plump General, men fra først af ved Ordet - det levende Ord - Tyskland har ikke nogen ukendt Soldats Grav. Nej, for Tyskland har ham hos sig, over sig. Jeg har Lyst til at vende et kendt Ord om og med Henblik paa Hitlers Værk sige: Just i Forliset bor Sejren. Hitlers første Hemmelighed er Troen. Hitler er en religiøs Skikkelse. I Fiaskoens Situation skrev han »Mein Kampf«. Det vil sige: Da troede han heftigere end nogen sinde før. Han er Arkitekt at Fag. Han ser ej Ruinerne, men kun den nye Bygning, han skal faa til at hvælve sig over disse. Et mærkeligt indisk Ordsprog gaar ud paa, at enhver Fødsel er Forvarsel for en sig nærmende Død. (Kontra Jesu Ord om Kvindens Glæde over Barnet). Hitler ser omvendt paa det. Enhver Død giver Plads for nyt Liv. For Hitler er Parlamentarismen Gift. Demokratiets Hovedsynd er, at Sandheden skal være uden Risiko og Farer. Parlamentarismen tror paa Paaske uden Langfredag. Hitler maa og skal agere og agitere. Han er som besat. For den, der ikke er med i Besættelsen, er hans Tale som delfiske Orakler. Den uindviede vil sammenligne ham med Præstinderne, der under Paavirkning af giftige Dunster udstøder uarticulerede Lyde. Men det andet mærkværdige ved Hitler er, at han styrer sin Besættelse ved Klogskab, han er »brændende kold« - Hvad er Parlamentarismen? Hvad er den nu? En genial Idé, der er blevet til en blot økonomisk Affære, hvor Maalet blev »at tage fra den, der har, og give til dem, der passer paa ikke at faa«. *Parlamentarismen har intet Ansvar, den placerer dette hos alle, altsaa hos ingen.* Der er ingen Stationsforstander. Toget kører, naar det vil. Henrik Ibsens Ord: En Sandheds gennemsnitlige Levealder er 20 Aar - lader sig nu overføre paa Parlamentarismen. Folkestyret kunde ikke mere. Denne Parlamentarisme slog Hitler ned paa. Og nu med Hensyn til Danmark. Vi her i Danmark troede ikke mere paa Parlamentarismen. Stauning orglede for et Aarstid siden ud over Landet, at Diktaturet ikke kunde komme ind her i Landet uden over mange Lig. Naa - Ligene var jo til at tælle

- og Staunings var ikke blandt disse. Diktaturet blev indført her en Dag mellem 3 og 5. Nu blev Tyskland bare en Nabo. »Goddag, Nabo - Godt Vejr, Nabo - Hvordan har du sovet i Nat, Nabo?«

Nu er det ganske nødvendigt at tale, for nu er der visse andre, der for godt kan tie. Stauning udleverede sit Demokrati til Hitler, de røde Faner »kniksede« straks, de saa et Nazi-Kors. De Radikale har takket Regeringen, fordi den den 9. April skaanede os for Lidelsen. Men hvad er Lidelse? Afrevne Lemmer og saa fremdeles? Ja, men jeg ved af en større Lidelse at sige. Nemlig, at Fædrelandet skulde forgaa. Det er os selv, vi skal holde Dom over. Demokratiet ligger paa lit de parade. Jeg er ikke ked at det. Jeg havde ikke haft Børn med det. Om jeg skulde tale ved Begravelsen, vilde jeg slaa paa Kistelaaget med min knyttede Næve og sige: »Hvad har du gjort ved dine Ungdomsidealer?« Jeg sørger ikke over Demokratiets Dødsfald, men over Danmark. For er det gaaet nogen værre end os - vi fik Hitler og beholdt Stauning. Dette bedrøver mig for Fædrelandets Skyld - og for Tysklands - Der har fundet en Svingten Sted af Diktaturets egen Idé. Den 9. April tilbød man os Venskab med Pistolen for Brystet. (Jeg tror at Frits Clausen er en dansk Mand, men han ved ikke, at det nazistiske Styre ikke kan importeres). Hvad gjorde Stauning? Det gamle Testamente har ikke kendt Herr Stauning; for i Rigsdagen bevidnede Stauning Tyskland »vor Forstaaelse og Sympati«. Jeg har i et af mine Skuespil Replikken: »Sejren retfærdiggør alt«. Jeg havde ikke troet at skulle føle denne Sandhed saa bittert som nu. Hvad var det, der skete den 9. April? Vilde Tyskland vinde vort Venskab, var det meget uheldigt i Formen. Nogle Maaneder i Forvejen undertegnede vi med Tyskland en Ikke-Angrebspagt. Det kostede os vort Ansigt i Forholdet til det øvrige Norden. Men vi troede, det var dette Offer værd. Og saa kom den 9. April. Da Tyskland under Verdenskrigen faldt ind i Belgien, vakte det en Verdens Forargelse. Men nu - ingen - ikke engang vi selv forarges.

Nu faar vi at høre, at der er Tale om nye Stater - unge Nationer. Unge, hvilken Alder er de vel i? Lømmelalderen! Man vil nu have os til at tro paa, at der skabes en ny Verden. Det samme vilde man efter Verdenskrigen. Der opstod en »Sagfører verden«. Nu raader en »Soldat verden«. Og begge de Verdener er lige gamle.

Hvad skal Kernen af Danmarks Folk nu gøre?

Skære Halsen over paa sig selv som hin Vestjyde? Vel - det vil gaa saadanne taaleligere paa Dommens Dag end dem, der nu lever højt af Danmarks Nød. Men der bestaar en stor Trøst. - *Sandhed bliver ved at være Sandhed, uanset Sejr eller Nederlag. Uret bliver ved at være Uret, og Vold bliver ved med at være Vold.* Vi maa da ej beruses af det, der sker. »Den gode Gud har Gud ske Lov ogsaa opfundet Historien«. Tænk paa Prædikerens »der er intet nyt under Solen«.

Men altsaa: Hvo der vil være Sandheden tro, den ved, at vi nu engang *er* danske. Hvad skal vi gøre?

Vi skal bare holde fast ved dette: Vi skal finde alle Lyspunkterne. Lad mig blot nævne et Par her: Vore danske Soldater den 9. April - og vort Lands første Soldat, Kongen. Han var sig selv tro! Kernen dansk er han! Og Gud forlade mig min Synd - dette lyder som Smiger - men jeg vil ogsaa nævne Niels Bukh. Han viste os alle lige før en Hær af Skønhed og Glæde. Betagende var dette: De blaaklædte Piger, Solen, de farende Skyer og den stride Blæst. Og Fanebæreren, der holdt Fanen trods Blæsten. »Den stridigen Blæst, som netop Danebrog lever i«. Det muntre, frodige, danske Folk, som vist har en særlig Redeligheds- og Retfærdssans, maa ikke forgaa. Men foreløbig - hvad da? - Hade Tyskerne? Det kan vi ikke, hverken i Kraft af vor Natur eller for vor Kristendoms Skyld. *Men Tyskerne maa vi indtil videre vise Korrekthed og Kulde*, - det maa vi indtil disse vore »Gæster« er ude igen, for de *har* overfaldet en værgeløs, hvis eneste Synd var, at vi troede paa en Traktat. Siden kan der vel komme en Tid igen, hvor vi *maaske* kan blive Venner; men først maa vi mødes som Liggemænd«.

(R. Fauerskov Laursens referat findes desuden gengivet i 2 bøger af Bjarne Nielsen Brovst: "Kaj Munk Liv og død" (1986) og "KAJ MUNK Krigen og mordet" (1993).

Jf. telefonsamtale den 18.11.1998 med provstens søn, Aage Fauerskov Laursen, der i 1940 var gymnasieelev og med i Ollerup, kunne provsten, som nogen påstår, han kunne, ikke stenografere, og han snakkede ikke med Kaj Munk. - red.).

Følgende indlæg bragtes i Information den 20.4.1946 (Her gengivet efter Jyllands-Posten den 21.4.1946):

Kaj Munks Tale i Ollerup

„Svendborg Avis” har sendt mig sig selv i tommetykt Korsbaand-Pakke, indeholdende 4 alenlange Kroniker, hvori Redaktør Regner Stenbæk vælter sig over mig i Anledning af mit Angreb paa Bladets Referat af Kaj Munks Ollerup-Tale (se ”Jyllands-Posten” 31. Marts d. A.).

Jeg skal til Hr. Stenbæk bemærke, at det er særdeles frydefuldt at blive Genstand for en saa forrygende Harm, naar man ved, at man har handlet i en god Sags Tjeneste - nemlig at værne Kaj Munks Minde mod de mange skammelige *Baghaandsangreb, der har deres udspring i det Referat, ”Svendborg Avis” bragte.*

Hele Hr. Stenbæks uhyrlige Argumentation lyser (eller rettere: oser) af en daarlig Samvittighed og en svigtende Evne til at se Sagens Kerne. Derfor føler jeg det som en Fornærmelse mod Læsernes Intelligens at beskæftige mig med den og foretrækker i Stedet at lade hele denne Salve forsvinde i sin egen Krudtrøg.

Jeg indskrænker mig blot til at meddele, at „Information”, der paa Grundlag af Referatet i „Svendborg Avis” var kommet for Skade at beskyldte Kaj Munk for at have talt som Landsforræder i Ollerup, den 16. April har trukket sine haarde Ord om Talen tilbage. Det sker efter, at „Information” har haft Lejlighed til at sammenligne Referatet fra „Svendborg Avis” med det, der under Talen blev optegnet af Provst Fauerskov Laursen, og som Bladet anser for at være „det mest autentiske”. „Helhedsindtrykket” - hedder det - ”ikke mindst af Talens Slutning - bliver et andet” (*nemlig end det, ”Svendborg Avis” gav det Udseende af*).

At „Information” saa tilføjer, at der i Talen stadig er Angrebspunkter tilbage, er jo en ærlig sag. (Jeg tog ogsaa selv i „Jyllands-Posten” Afstand fra den haanende Tone, hvori K. M. omtalte Demokratiets Mænd).

Saaledes - Hr. Redaktør Regner Stenbæk! bærer en Avis sig ad, som ønsker at være loyal over for Sandheden!

H. H. Siegumfeldt,
Sognepræst.

Den 25.4.1946 bragte Information følgende læserbrev:

Ta' lidt forsigtigt paa det -!

Fra Journalist H. C. Nielsen, der refererede Kaj Munks Olleruptale til »Svendborg Avis« har vi modtaget flg. Brev:

Hvordan Ordene faldt, husker jeg ikke præcist nu, for det er efterhaanden blevet seks Aar siden. Men det var noget i Retning af: »Og med Hensyn til Kaj Munk, Nielsen, saa skal vi naturligvis have, hvad han siger, men ta' lidt forsigtigt paa det, for vi kan jo desværre ikke skrive alt, hvad vi vil, efter at Tyskerne er kommet.«

Jo, jeg skulle da nok tage forsigtigt paa det og faa det væsentligste med. Redaktionens Ordre er Journalistens Lov. Og naar der er Papirrationering, skal man jo heller ikke brede sig mere end højst nødvendigt. Og naar der er Tyskere i Landet, skriver man f. Eks. ikke i en legal Avis: »Men Tyskerne maa vi indtil videre vise Korrekthed og K u l d e«. Selvom ogsaa Kaj Munk siger det. Man kunde naturligvis have udeladt de to sidste Ord. Men var det saa ikke bedre at udelade det hele? Ak nej, der er meget, man ikke skriver i en legal Avis, naar sømbeslaeade Støvler tramper henover Landet ... og Parolen er Loyalitet selv mod en Stauning-Regering.

Men man har i alt Fald Lov at komme Sandheden saa nær som muligt. Og naar Sandheden er, at Kaj Munk i Ollerup holdt en Tale, der ingenlunde var pro-nazistisk, men alligevel endnu indeholdt en Rest af hans fordums Begejstring for Førerskikkelserne Adolf Hitler og Benito Mussolini, og samtidig gav Demokratiet i dets daværende Skikkelse en tiltrængt Endefuld, saa tror jeg ikke, man, alt taget i Betragtning, kan komme Sandheden nærmere, end »Svendborg Avis«' Referat kommer den.

At Demokratiet trængte til Klø, er da ganske givet. Men man fornægter dog ikke sin Søn, fordi man tugter ham. Man tugter ham for at forbedre ham. Det er naturligvis pædagogisk forkert at fremholde Naboens vanartede Adolf som et Mønstereksemplar for sin Søn, men det gør man heller ikke længere, end til man opdager, at man har taget fejl af samme Adolf og set ham ødelægge Fuglenes Reder og rive Vingerne af levende Fluier.

Kaj Munk var en villedt Pædagog i Krigens første Aar, men han var lige saa kærnedansk i sit Sind som dem »i det grønne Græs og den stride Blæst«, han nævner i sin Tale. Det turde med al Tydelighed fremgaa af samtlige Referater - mit i al Beskedenhed med. Og hvad er der saa i Grunden at skændes om?

Vejle, den 24. April 1946.

H. C. Nielsen.

Den 28.5.1946 skrev Leif Nedergaard som indledning i sin to-dages kronik, "Kaj Munks Diktatorhyldest", i Nordsjællands Social-Demokrat følgende:

FOR en uvildig Betragtning kan det fornylig i »Information« gengivne udførligere Referat af Kaj Munks Ollerup-Tale desværre ingenlunde siges at omstøde det fra »Svendborg Avis« hidtil kendte Resumé og tjener slet ikke til at stille Kaj Munk i et bedre Lys. Den ganske uindskrænkede Hyldest af Hitler som »en religiøs Skikkelse« af positiv Betydning for Tyskland og ligesaa uindskrænkede Haan af Demokratiets Idé, som Talen gav Udtryk for, burde snart gøre Folk klare over det Humbug, der er drevet med Kaj Munk, Opfattelsen af ham som en Demokratiets Martyr.

I 1946 skriver Niels Nøjgaard i sin bog, "Ordets Dyst og Daad", s. 354-55 bl. a.:

Det første Foredrag – det der stod mest Gny om, og som fik den mest skæbnesvangre Betydning for Kaj Munks Omdømme i politiske Kredse - blev holdt paa Niels Bukhs Gymnastikhøjskole i Ollerup 28. Juli.

.....

Hvad skal da Kernen i det danske Folk nu gøre? lød det afsluttende Spørgsmaal. Stole paa, at Sandheden holder sig, i Sejr som i Nederlag! og derfor være Sandheden tro, finde alle folkelige Lyspunkter frem, stole paa egen Fremtid og vise Tyskerne ikke Had, men korrekt Kulde. Maaske kan vi en Gang blive Venner igen med Tyskerne, men først maa vi mødes som Ligemænd.

Det skulde ikke synes vanskeligt at blive klar over Meningen med denne Tale. Den vilde rejse den danske Vilje til Tro paa sig selv, til Modstand mod Tyskerne. Der kan næppe være Tvivl om, at det var Forstaaelsen deraf, som rejste den tusindtallige Ungdomsforsamlings stormende Bifald. I Bladreferater og Indsenderprotester blev det imidlertid til, at Kaj Munk bare havde talt mod Demokratiet, og at det var denne Tale, de taabelige unge havde hyldet med deres Klapsalver. Det var paa Grund af Censuren udelukket at tage til Genmæle mod disse Presserøsters ensidige Vejledning af

Publikum, i Særdeleshed var det ikke gørligt at optrykke Talen i dens Helhed. De værste Rygter om, hvad Munk havde sagt, trivedes frodigt, og Folk korsede sig eller bestyrkedes i deres Usikkerhed overfor Vedersøpræsten som dansk Vejleder. De illegale Blades Forsøg paa at bøde paa den afskaffede Pressefrihed, var endnu ikke begyndt; Folk maatte nøjes med i deres Aviser at læse, hvad der nogenledes passede i Tyskernes Kram.

Nedennævnte værk udkom i 1947 på GYLDENDALSKE BOGHANDEL:

DE FEM LANGE AAR
DANMARK UNDER BESÆTTELSEN
 1940-1945
 VED
 JOHANNES BRØNDSTED
 OG
 KNUD GEDDE

I værkets indledning står bl. a. på side 161:

I Angrebene paa Folkestyret og Parlamentarismen deltog ikke alene Organisationer og Partier udenfor det politiske Samarbejde, men ogsaa adskillige fremtrædende Personer udenfor Partierne. Eksempelvis Kaj Munk, Knud Højgaard og Leif Gamborg. Ved Afslutningen af Sommerskolen paa Ollerup Gymnastikhøjskole karakteriserede Kaj Munk Hitler som en religiøs Skikkelse, hvis Hemmelighed var Troen. Videre udtalte han, at Demokratiets Død, som han ansaa for allerede indtraadt, ikke gjorde ham ondt. I Hovedstadsbladene blev denne Tale ikke refereret, men de fynske Blade imødegik den kraftigt. Det var paa dette Tidspunkt for Kaj Munks impulsive Natur vanskeligt at finde Balance mellem de Indtryk, Diktator-Personligheder øvede paa ham, og den stærke nationale Følelse, hvoraf han besjæledes. Karakteristisk nok holdt han godt 14 Dage senere paa Studentermødet i Gerlev en Tale af delvis stik modsat Indhold, og snart vendte hans Ildhu sig helt og fuldt imod Besætteerne.

I værkets artikel, "DET FOLKELIGE LIV", som er skrevet af K. B. Andersen, står på side 1190-91 bl. a.:

Til Belysning af *hvor* farlig Stillingen var, er det tilstrækkeligt at anvende et enkelt Eksempel, nemlig Kaj Munks meget omtalte Ord ved Elevmødet paa Ollerup Gymnastikhøjskole sidst i Juli, den Tale, hvori Kaj Munk bl. a. hyldede Hitler som en af Verdenshistoriens største Skikkelser, der ved Aand, ved det levende Ord, havde skabt det nye Tyskland, og hvori han brød Staven over Demokratiet, der laa paa Dødslejet. Det forfærdelige var ikke, at Kaj Munk kunde sige disse Ting - det var selvfølgelig i sig selv galt nok, ikke mindst paa dette Tidspunkt - men det, der viser Raadvildheden og Usikkerheden i disse Sommermaaneder, er den Omstændighed, at den store Ungdomsskare, der lyttede til denne Tale, bagefter rejste sig og hyldede Kaj Munk. Ingen vil vel i deres vildeste Fantasi finde paa at paastaa, at disse Unge var »tyskvenlige« eller lign. - det *ved* vi, er forkert - men de var et levende Udtryk for den Grad, hvori vort sunde folkelige Instinkt var trængt i Baggrunden af Foraarets og Sommerens Begivenheder.

I værkets artikel, "LITTERATUREN", som er skrevet af Harald Engberg, står side 1271-72 bl. a.:

Og saa blev det helt anderledes. »Den fede Godmodighed« indrettede sig. Munk reagerede som altid hensynsløst. Den 28. Juli holdt han sin berygtede Tale paa Ollerup Gymnastikhøjskole, hvor han hyldede Hitler som »en religiøs Skikkelse« og det ny Riges store Arkitekt, samtidig med at han konstaterede, at Demokratiet laa paa Dødslejet, med den kolde Kommentar, at »han aldrig havde haft Børn med Demokratiet«. Efter Reaktionen paa denne Udtalelse holdt Munk ca. 14 Dage senere en Tale i Gerlev for Studenterne med stik modsat Tendens.

Under værket "RETTELSER OG TILFØJELSER" er der side 1549-51 anført følgende:

S. 161, Lin. 22-29 f. o. Kaj Munks Manuskript til Olleruptalen d. 28. Juli 1940 er (if. »Information« 16/4 1946) brændt. Det mest udbredte Referat - og det hvorefter Talen almindeligvis er bleven bedømt - er det af »Svendborg Avis« bragte, som imidlertid er ufuldstændigt, og som af Kaj Munk selv (paa et Møde i Fyns Forum d. 4. November 1940) blev heftigt angrebet. Det Referat af Talen, der efter alt foreliggende maa anses for det bedste eksisterende, er offentliggjort af »Information« (16/4 1946). Det er forfattet og under selve Mødet nedskrevet af Provst R. Fauerskov Laursen, Fjellerup. Uden Tvivl bør Kaj Munks Olleruptale kendes og bedømmes i den Form, dette Referat giver. Det har følgende Ordlyd (efter »Information«, cit. Nr.): (se *Information* 16.4.46).

Den 28.2.1947 skriver H. H. Siegumfeldt i ugebladet Morgenbladet under titlen "Kaj Munks Tale i Ollerup" bl. a:

AF Bogværket »*De fem lange Aar*«, der skildrer Danmark under Besættelsen, er nu udkommet Hefte 19, hvori Programsekretær K. B. Andersen har skrevet et Afsnit, betitlet »Det folkelige Liv«.

»Jeg gaar med Betænkelighed til Opgaven,« erklærer han.

Man vilde blot ønske, at denne Betænkelighed havde været saa overvejende, at han helt havde ladet Opgaven ligge. For den Maade, han har løst den paa - eller søgt at løse den paa, hører ingen Steder hjemme, og særlig ikke i et stateligt Bogværk som dette.

Hvordan var det nu? Spillede Kaj Munk ikke en vis Rolle i det folkelige Liv under Besættelsen?

Jo - skal vi tro Andersen holdt han i Juli 1940 en Tale ved Elevmødet paa Ollerup Gymnastikhøjskole, hvori han »hyldede Hitler som en af Verdenshistoriens største skikkelser, der ved Aand, ved det levende Ord, havde skabt det nye Tyskland, og hvori han brød Staven over Demokratiet, der laa paa Dødslejet.« Og saa stor var - stadig ifølge Andersen - Raadvildheden og Usikkerheden blandt de unge, at de bagefter af bare Befippelse rejste sig og hyldede Kaj Munk.

Det er alt, hvad man i dette Afsnit finder det rimeligt, at vi bør vide om Kaj Munks Indsats under Besættelsen. Saavidt vi erindrer, foretog han sig ogsaa andet end at holde denne ene Tale - Ting, der ligesaa godt fortjente at mindes som Olleruptalen!!

Men ligemeget. Lad os tage Tyren ved Hornene.

Kaj Munk kaldte i Ollerup Hitler for en af verdenshistoriens største Skikkelser?

Jamen det er dog ubestrideligt, at det var han. Saa stor en Skikkelse var han, at nogen af os virkelig en Overgang maatte spørge: »Er det selveste Antikrist, der er dukket op af Havet og har sat sig paa Folkeslagernes Trone for at øve sit Rædselsherredømme over den ganske Jord?«

Endvidere er det en Kendsgerning, at Hitler ikke ligefrem var mundlam. At Hitler skabte det nye Tyskland ved Aand, ved det levende Ord, er dog ubestrideligt, med mindre Hr. Andersen mener, at Djævelen er afgaaet ved Døden, og at al Aand nødvendigvis maa stamme fra Gud.

Om jeg da virkelig vil paastaa, at Kaj Munk i sin Omtale af Hitler sigtede til Dæmonbesættelse?

Ja, ubetinget. Ifølge det Referat, som Provst Fauerskov Lauersen nedskrev under selve Talen (og som er langt mere paalideligt end det famøse i Svendborg Avis, der desværre er blevet det »officielle«), siger Kaj Munk udtrykkeligt om Hitler: »Han er som besat,« hvorefter han sammenligner Hitlers Reklamebrøl med »Præstinderne (i Delfi), der under Paavirkning af giftige Dunster udstøder u-artikulerede Lyde.«

Mener Andersen ogsaa, at denne Sammenligning er gjort for at hylde den tyske Rigskansler?

Selve den Tanke, at et Menneske kan være »stor« i det onde, ja en »Idealist« i det onde, er saa fremherskende hos Munk, at der intet forbavsende er i, at han kunde fremsætte den ogsaa her.

Men naturligvis. Ønsker man at give den store Digter endnu et Nakkeskud, behøver man blot som Andersen at korse sig over, at Munk i Ollerup »hyldede« Hitler ved at kalde ham en at Verdenshistoriens største Skikkelser.

Først vandrede denne Løgn fra Svendborg Avis over i »Besættelsestidens Fakta« (udgivet af Sagførerraadet). Derfra er den takket være Andersen vandret over i »De fem lange Aar«. Den maa vel efterhaanden kunne gentages saa mange Gange, at den bliver Myte og vejledende for Eftertidens Dom.

Hvor vilde man ønske, at Andersen vilde tage ved Lære af Dagbladet »Information«, som var saa uheldigt først at sige noget lignende om Kaj Munk, som Andersen gør, men som derefter, da Sagens virkelige Sammenhæng kom frem (gennem Offentliggørelse af Fauerskov Lauersens Referat), offentlig trak alle sine haarde Ord tilbage. (Se Information 16. April 1946).

Naar den store Ungdomsskare i Ollerup hyldede Kaj Munk efter Talen, kan Hr. Andersen være forvisset om, at det ikke skyldtes Forvirring, men ærlig Begejstring - og at denne Begejstring vilde have været komplet utænkelig, hvis Munks Tale havde været formet som en Hyldest til Hitler. Saa godt burde han tænke om dansk Ungdom.

Den 31.03.1948 bragte "Morsø Avis" under "Breve fra Kaj Munk i Besættelsestiden" bl. a.:

Med Mellemlum blusser Diskussionen om Kaj Munks Danskhed op. Der er Folk, der hævder, at Forgudelsen ikke vil kunne holde. Nylig har Magister Leif Nedergaard ved et Møde i Nykøbing F. søgt at pille ved Digterpræstens Martyr-Glorie. Han henviste i denne Forbindelse til Kaj Munks Tale ved Ollerup-Mødet i Sommeren 1940 og sagde bl. a: At han (K. M.) ikke ligefrem kunde blive ved at hylde Fjenden i Landet, berettiger ikke til at gøre denne inkarnerede Diktatorbeundrer til dansk Demokratis Martyr.

I Angreb af dette Angreb har Kaj Munks Barndomslærer, pens. Lærer M. W e s t e d i »Lollands Tidende« offentliggjort nogle Uddrag af Breve, han har modtaget fra Kaj Munk i Besættelsens to første Aar.

-Vi tillader os at citere:

Brev af 5. Maj 1940 (altsaa en Maaned efter Okkupationen og 2-3 Mdr. før Ollerupmødet):
 »Jeg er saa fuld af Sorg og Harme og Uro, at jeg knap kan holde paa en Pen. Allermest piner mig de ikke faa »Danske«, der allerede lydigt lægger sig i Tysklands Sele, eller end gør det med Begejstring. Alle den Slags Folk, hvor gamle Venner de end er af mig, regner jeg for Ulfeldter og Landsforrædere. Jeg er bange for den tyske Elskværdighed - vilde saa langt have foretrukket Landet i Ruiner, og min egen og mine Børns Udslettelse. For det er jo Sandheden. Alt det andet er Camouflage. Det Liv vi lever nu, er et Skinliv. Vi gaar i søvne, vi er under Hypnose. Og hvad saa i Morgen? ... Men inde i mig kæmper det for en Tro paa, at efter den kullede Greve altid en Atterdag; ja somme-tider staar det mig som noget glædeligt, d. v. s. sundt og styrkende og rensende, det, der er sket og

sker. - Og saa igen: Arme, arme Verden! At Gud stadig ikke har noget bedre Vaskemiddel end Blod!

- Men i os lever det Danske dog, maaske inderligere end nogensinde. Opblusser os i Guds Time« (Nygaards: »Den store Biografi«, S. 347).

I 1. – 2. Hæfte 1948 af "Frie Ord" (Redaktion Vilhelm Grønbech og Hal Koch) skriver Leif Nedergaard i sin artikel, "Kaj Munk i Mellemløstidene", bl. a.:

Så dybt forankret var Hitler-begejstringen hos ham, der i Dag hyldes som Danmarks store modstandsmand, at ikke engang Tysklands overfald på hans fædreland straks kunde ændre disse hans nazistiske sympatier. I den berygtede *Ollerup-tale*, holdt halvfjerde måned efter Besættelsen, ytrer han nok nogen harme over Tysklands overtrædelse af ikke-angrebspagten ligesom en chauvinistisk beklagelse over man ikke prøvede et nytteløst forsvar, men benyttede især lejligheden til en fornyet hyldelse til Hitler, der opfattes som „en religiøs Skikkelse“, og en fornyet nedrakning af demokratiets idé: .....

Hvis Niels Bukh hade haft hængende et billede af Hitler, må det ha smilet velfornøjet ved Munks tale, der naturligvis - som alt hvad Munk skrev - og sa - vakte stort bifald. Nogle ganske enkelte af tilhørerne har dog ikke kunnet sluge dette udslag af Munks smagløshed; i Svendborg Avis for den følgende dag har jeg foruden en leder, hvori der tas avstund fra talen, også fundet et harmdirrende indlæg fra en højskoleforstander, som fortjener at anføres som et eksempel på hvordan hans tale har virket på de få der kan modstå en massepsykose: ..... (se Claus Clausen side 7).

Den 28.5.1948 bragte Information et langt læserbrev, hvori der bl. a. stod:

Har man litterær og dramatisk Sans og Indsigt, og arbejder man vederhæftigt, kan man – som Ebbe Neergaard – skrive en interessant og anstændig Bog om Kaj Munk. Men - her som i anden Aandsvidenskab – kun den, der føler Sindsslægtsskab, kan se det virkeligt bærende, Helheden, »Linjen« og – uden Panegyrik – sige det afgørende. Har og kan man ingen af delene, bør man tie. Altsaa: Find et andet Emne, Hr. Leif Nedergaard!

Helge Kjærgaard

Den 1.6.1948 bragte Information følgende læserbrev:

Hr. Redaktør! I Anledning af H. Kjærgaards »Omvurdering af Kaj Munk« i »Information« 28.5., hvor det bl. a. hedder: »Og hvem kan bestaa, naar Angreb rettes mod En paa Grundlag af forfalskede eller i bedste Fald pr. Uforstand forkerte Referater, saaledes som Tilfældet er med Kaj Munks Olleruptale«, ønsker jeg gerne - uden i øvrigt at blande mig i Diskussionen mellem H. Kj. og Leif Nedergaard - at spørge, hvad der berettiger H. Kj. til at tale om Forfalskning eller Uforstand i den Forbindelse. Undertegnede var selv til stede i Ollerup den Dag, hørte Foredraget, skrev det ned paa Stedet og renskrev det straks efter. Bevis for Hr. Helge Kjærgaards Paastande udbedes, saa meget mere, som Hr. Kj. i nævnte Artikel opererer med Begrebet »hæderlig Form for Videnskab«.

R. Fauerskov Laursen, Provst

Den 7.7.1948 skriver H. H. Siegumfeldt i sin kronik i Jyllands-Posten, "Et Angreb paa Kaj Munk", bl. a.:

To Ting maa ikke glemmes, naar man som Nedergaard taler om »næsegrus Beundring for Fører-princippet«.

Det ene er, at ovenover Kaj Munks Dramatik vilde man kunne sætte som Motto Jesu Ord: »Hvad gavnede det et Menneske, om han vandt den hele Verden, men tog Skade paa sin Sjæl?« Bortset fra de to mislykkede Skuespil »Operationen« og »Hamlet« ender alle Munks Diktatorstykker med, at han lader Diktatoren lide et forsmædeligt Nederlag, fordi hans umættelige Magtbegær driver ham til at gøre Oprør mod Gud.

Det andet er, at Munk allerede før 9. April var færdig med Hitler og efter den Dato ikke et Øjeblik var i Tvivl om, hvordan han skulde stille sig overfor det nazistiske Voldsregimente.

I Sammenligning med de mange samstemmende Vidnesbyrd, der foreligger herom har det kun ringe Vægt, naar Nedergaard gentager Paastanden om, at Kaj Munk i sin Olleruptale (holdt 28. Juli 1940), »især benyttede Lejligheden til en fornyet Hyldest til Hitler, der opfattes som en religiøs Skikkelse, og en fornyet Nedrakning af Demokratiets Idé«.

Det er betegnende, at Leif Nedergaard, skønt der foreligger et nogenlunde autentisk Referat af Munks Olleruptale, ikke citerer dette, men det saare misvisende og fragmentariske, som Svendborg Avis bragte. Avisens Referent H. C. Nielsen har selv i en Artikel i Information undskyldt sig med, at han var nødt til at være forsigtig i sin Gengivelse af Kaj Munks tysk fjendtlige Udtalelser: »Der er Ting, man ikke skriver i en legal Avis, naar sømbeslaaede Støvler tramper hen over Landet«, hedder det. Han erklærer ogsaa, at Talen »ingenlunde var pronazistisk«.

Munks Tale vakte - siger Nedergaard - stort Bifald. Det gjorde den utvivlsomt, fordi den var saa uforfærdet og kernedansk som den var. Men tror Nedergaard virkelig, at denne Begejstring vilde have været tænkelig, hvis Munk i Ollerup »i s æ r benyttede Lejligheden til en fornyet Hyldest til Hitler«? At en tusindtallig Skare af dansk Højskoleungdom 3½ Maaned efter Besættelsen skulde have tiljuble en Mand, der aabenlyst hylkede Hitler, faar han dog vist ikke ret mange til at tro!

Det er ogsaa et Slag i Luften, naar Nedergaard paastaar, at Kaj Munk i Ollerup nedtraktede »Demokratiets Idé«. Det var lige netop, hvad Munk i k k e gjorde.

»Hvad er Parlamentarisme?« spørger han. »En genial Idé, der blev til en blot Økonomisk Affære«. Og længere henne i Talen. »Hvis. jeg skulde tale ved Begravelsen (Demokratiets), vilde jeg slaa paa Kistelaaget med min knyttede Næve og sige: Hvad har du gjort ved dine Ungdomsidealer?«

Hvad man med Rette kan bebrejde Munk i Ollerup, er hans haarde Angreb paa Demokratiets Mænd paa et Tidspunkt, hvor dette Angreb maatte føles særlig saarende, men man gør ham blodig Uret ved som Nedergaard at lukke øjnene for, at det var ikke Demokratiets Idé, han angreb, men et Demokrati, der efter Munks og mange andre gode danske Mænds Opfattelse, havde svigtet sine Ungdomsidealer.

*

Naar Nedergaard taler om den ensidige og ganske kritikløse Lobhudling, som præger meget af Efterkrigstidens Litteratur om Munk, har han selvfølgelig Ret, men det maa tilføjes, at han blandt alle disse Skrifter ikke vil finde et eneste, der hvad Ensidedighed og Skyklapper angaar, overgaar hans egen Artikel i Frie Ord.

I et interview med Lise Munk, "... men Kaj overlever det nok", i Aarhus Stiftstidende den 19.1.1986 skrev Knud Esmann bl. a.:

Ikke nazist

- Kaj nazist, aldrig, udbryder hun. Vi har i dette hus aldrig haft en bog om nazistisk eller facistisk teori. Hvordan skulle han, hvis omgangskreds var jævne folk, tænke I de baner. Nylig fik jeg et takkebrev, fordi min mand i 1943 havde foræret kommunisterne i Århus 3000 kroner til modstandskampen. Kaj var optaget af Hitler og Mussolini som handlingsmennesker, men han sagde fra efter tyskernes indmarch i Polen i 1939.

Han gik med hele sin sjæl ind i kampen mod tyranniet. Han troede ikke på demokratiet, men drømte om den udvalgte, der kunne tjene menneskeheden. Løgnene er slemme at høre på, men Kaj overlever det jo nok.

I den omdiskuterede tale på Ollerup Gymnastikhøjskole tre-fire måneder efter besættelsen sagde han blandt andet: »Stauning orglede for et års tid siden ud over landet, at diktaturet ikke kunne komme ind her i landet uden over mange lig. Nå - ligene var jo til at tælle - og Staunings var ikke blandt disse. Diktaturet blev indført her en dag mellem 3 og 5.«

Fransk interesse

Lise Munk trænger sig ikke på med noget defensorat for sin mand. Hun ved vel, at der her i landet er tradition for at betragte engagement, tro, visionære synspunkter eller blot følelser som noget odiøst.

- Men jeg kunne næsten ligesom Lokes Sigum have brugt en skål til at opfange de giftdråber, der er hældt ud over min mand. Heldigvis er der også andre vurderinger. I dag fik jeg brev fra professor Marc Auchet ved Sorbonne Universitetet i Paris. Han fortæller, at tre franske forskere er i gang med afhandlinger om Kaj. Den ene skriver om »Kaj Munk og den tyske politik«, den anden om »Kaj Munks dramatiske produktion« og den tredje – Auchet selv – om »Kaj Munks Danmarksbillede«.

I sin bog "KAJ MUNK Liv og død" (1986) skriver Bjarne Nielsen Brovst i begyndelsen af andet kapitel i anden del, der hedder "Med Ordets Sværd", følgende:

Ollerup og Gerlev

Sommeren 1940 skulle blive stormfuld for Kaj Munk. Allerede før den 9. april 1940 havde Munk mærket nazisternes censur. Efter den 9. april skulle han mærke den så eftertrykkelig, at eftervirkningerne holdt sig i mindet lang tid efter den 5. maj 1945. Det drejer sig om »Olleruptalen«, den tale, som oftest trækkes frem, når »nazisten Kaj Munk« skal stemples. Og plettes. Og så forholder det sig ikke desto mindre således, at »Olleruptalen« var stærkt beskåret i sit referat i Svendborg Avis.

Det mest triste i den sag er ikke »Olleruptalen«, som den blev refereret i avisen og behandlet af censuren. Det alvorlige er, at Munks hele tale, sådan som den blev holdt på sommermødet i Ollerup, aldrig blev offentliggjort efter krigen i bogform. Det vil den blive her. Men hvem havde interesse i at fastholde det misvisende referat i værket »Besættelsestidens Fakta«, bind 1, når det allerede under krigen blev klargjort, at talen i Ollerup, som den stod refereret i Svendborg Avis, var et falsum? »Olleruptalen« pinte Kaj Munk. Og han tilgav aldrig fadæsen i Svendborg Avis.

Flere gange i løbet af forsommeren 1940, havde højskoleforstander Niels Bukh, Ollerup Gymnastikhøjskole, skrevet til Vedersø for at få Kaj Munk som hovedtaler til det årlige elevstævne. Bukh barslede med ideer om, at samle landets ungdomsforeninger i ét forbund med det for øje at styrke det danske ungdomsarbejde. Det var en tanke Munk gerne ville se realiseret, så da Niels Bukh indviede Munk i disse bestræbelser, sagde Kaj Munk ja til at komme til Ollerup. Munk mente at Bukh

netop var en ungdommens organisator. Han havde en udfarende, samlende kraft, som Danmark lige nu havde brug for.

Den 28. juli ankom Kaj og Lise Munk til Ollerup. Det var en smuk, varm sommerdag. Den søndag tog fire millioner unge genindkaldte englændere afsked med hjem og familie. I Ollerup var det gymnaster, karle og piger, der gjorde opvisning inden Munk kom til talerstolen. Journalisten fra Svendborg Avis skrev ned på sin notesblok. Det samme gjorde provst Fauruskov Laursen fra Fjellerup og et par stykker andre. Men provstens referat blev drøftet med Munk og Bukh efter talen, hvor Munk endnu havde den hos sig; Munk sagde:

(Her gengiver Bjarne Nielsen Brovst provst Fauruskov Laursens referat i næsten fuld længde. I 1993 har han i sin bog, "Kaj Munk Krigen og mordet", hele referatet med).

I bogen "DANMARK Fyn med omliggende øer" (Gyldendal 1989) skriver Ritt Bjerregaard og Søren Mørch side 166-67 i forbindelse med beskrivelsen af Ollerup bl. a.:

Sværmeriet for nationalsocialismen var Niels Bukh langt fra alene om - det lå dybt integreret i, hvad man kan kalde åndeligt vakte kredse. En af de førende talsmænd for denne fløj af det danske kulturliv var digterpræsten Kaj Munk, der i Ollerup i 1940 holdt en tale, hvor han fremstillede Hitler som en næsten religiøs skikkelse, en åndens og det levende ords mand. Det var efter, at landet var blevet besat af tyskerne, men som Kaj Munk sagde i talen: „Sejren retfærdiggør alt”. Det var ikke kun ment som en vittighed, når Arne Sørensen, der var en af hans beundrere, i 1938 havde forudsagt, at Kaj Munk engang ville „avle en politisk søn ved navn Nikolaj Frederik Severin Hitler”.

Konstruktionen N.F.S.Hitler har givetvis ikke forekommet folk i 30'erne lige så underlig, som den ser ud i dag. Hvis vi skal prøve at forstå det, og dermed hvad det var, Niels Bukh stod for, og som kunne samle så mange, at han havde behov for sit kæmpestadion i Ollerup, så bliver vi nødt til at gå ind på tankegangen. Det er svært, først og fremmest fordi den led et så eklatant nederlag, at det er næsten usømmeligt at tage den alvorligt. Behøver vi stadig - snart et halvt århundrede senere - at blive ved med at forklare den beundring, der ombølgede Hitler og Mussolini som udslag af enten naivitet eller et forbryderisk og lavt sindelag? Det var jo ikke kun Kaj Munk og Niels Bukh, der blev begejstrede for de brune. Millioner af mennesker i Tyskland og Italien var det også.

Det var ingen fejltagelse, og de blev ikke forført. Nazismen og fascismen dukkede heller ikke ud af den blå luft som et påhit fra nogle galninge. Begge bevægelserne hentede deres styrke i centrale dele af den europæiske kultur - og det er, hvad Arne Sørensen signalerer med sin vittighed om, at Kaj Munk var i færd med at avle en N.F.S.Hitler.

Det for os absolut uspiselige ved nazismen er dens koncentrationslejre og dens masseudryddelser. Det var også dem, der lå de samtidige danske beundrere fjernest, og det var på antisemitismen og jødeforfølgelserne, at folk som Kaj Munk stod af. Lad være at Auschwitz er den logiske konsekvens af den nazistiske tankegang - så logiske var der ingen af dens danske beundrere, der var. Det, vi skal prøve at begribe, er, at mange danskere i 30'erne så noget godt og rigtigt i nazismen - folkene på Ollerup Gymnastikhøjskole, Kaj Munk og den slags typer kunne i kraft af deres grundtvigianske baggrund blot se endnu mere positivt end flertallet.

Grundtvig var blandt meget andet også et tågehorn og en obscurantist. Det lå ham som bekendt ikke fjernt at betragte danskerne som Guds udvalgte folk, hjertefolket, og derfra og til at se ned på andre er der ikke noget spring, kun en lille glidning. Hvor befinder Kaj Munk sig, når han i en anden stor tale i 1940 en måned efter Olleruptalen afskriver Hitler til fordel for „den hvide races Gud, den levende Kristus”?

I sin bog, "Rigets bedste Mænd" (1990), skriver Henning Tjørnehøj side 73-75 bl. a.:

Kaj Munk genvandt dog sin respekt for Hitler. Og han beholdt den - hvad mange ikke er opmærksomme på - *selv efter Nazi-Tysklands overfald på og besættelse af Danmark!* I foråret 1940 havde forstanderen på Ollerup Gymnastikhøjskole på Fyn, Niels Bukh, flere gange skrevet til Munk for at få ham til at være hovedtaler ved det årlige elevstævne. Og nu lykkedes det. Bukh var åndsbeslægtet med Munk. Også han så hen til den stærke mand og ned på demokratiet. Den 28. juli 1940 fandt sommermødet sted. I sin tale ved dette møde priste Kaj Munk, Hitler som „en af verdenshistoriens største skikkelser”, efter at Danmark på det tidspunkt i næsten 4 måneder havde været besat af Nazi-Tyskland på samme måde som Norge, Polen, Tjekkoslovakiet, Østrig, Holland, Belgien, Luxembourg og Frankrig var det.

Videre fremhævede Kaj Munk i sin Ollerup-tale, at for Hitler var „parlamentarismen gift”. Men „vi (!) her i Danmark troede [heller] ikke mere på parlamentarismen ...” Ved det seneste valg til Folketinget før Besættelsen i april 1939, havde de parlamentarisk indstillede partier nu ellers fået 94 pct. af de afgivne stemmer. Men det har Munk altså overset! „Demokratiet ligger på 'lit de parade'” – fremhævede han videre. Det bekymrede ham imidlertid ikke. Han ”havde ikke børn med det ...Jeg sørger ikke over demokratiets dødsfald men over Danmark. For er det gået nogen værre end os - vi fik Hitler og beholdt Stauning. Dette bedrøver mig for fædrelandets skyld - og for Tysklands” - *Men den danske nazifører havde Kaj Munks sympati.* ”Jeg tror, at Frits Clausen er en dansk mand ...”, understregede han i sin Olleruptale. - Det var måske derfor Clausen var gået over til at stave sit fornavn med s i stedet for med z?

MAGASIN fra Det kongelige Bibliotek 8. årgang nr. 1 juni 1993 bragte følgende artikel af John Fellow Larsen. Artiklen er på 20 sider. Her bringes kun brudstykker, som linjemellemrummene adskiller.

Helfjende eller halvven

Om Kaj Munk, Ollerup-talen og besættelsen - i ahledning af et flyveblad i den illegale samling

I den største nyere danske litteraturhistorie kan læses, at „Kaj Munk søgte tilbage til arkaiske former...”, og at hans „liv, dramatik og hele offentlige fremtoning var en potenseret småborgerlig drøm om storhed og betydningsfuldhed iklædt feudale og højborgerlige gevandter.” (4)

Myten om Kaj Munk som martyr i den danske modstandskamp har - i andre kredse - netop altid haft en tilføjelse. Man har kunnet høre, at det var heldigt for Kaj Munk, at tyskerne tog sig af ham; han slap derved for at stå som en kompromitteret mand efter krigen, - hvis ikke modstandsbevægelsen ligefrem havde taget sig kærligt af ham, som falske rygter efter hans død sagde var sket.

Hans død - og martyrium - har gjort kritikken og den kritiske forståelse af ham vanskeligere i eftertiden; det har længe været omkostningsfrit og let nok at fastslå for nogle, at Kaj Munk er overvurderet som digter, mens det stadig for andre kan lade sig gøre at sælge hans bøger på myten om ham, og at skrive ukritisk og indforstået om hans meninger og holdninger; endnu næsten et halvt århundrede efter kræver det temperament af Henning Tjørnehøjs kaliber at gå i rette med manden. (5)

Ret skal være ret: Kaj Munk havde - ikke kun dramatisk, men også med egen mund - taget afstand fra sine helte, fra Mussolini og især fra Hitler før besættelsen af Danmark, og i talen i Ollerup d. 28. juli 1940, sagde han i det mindste, som vi skal se om lidt, at han havde „fundet en svigten af Diktaturets egen Ide”, men han forblev ikke desto mindre antidemokrat til sin død.

Kaj Munks berømteste, mest berygtede - og for ham selv og hans tilhængere mest belastende – optræden under besættelsen var hans tale i Ollerup på Fyn d. 28. juli 1940. Han var blevet inviteret af den berømte gymnastikpædagog Niels Bukh, der i 1920 havde inviet landets første gymnastikhøjskole netop i Ollerup.

Niels Bukh var kendt i både ind- og udland for sine gymnastikprogrammer og for sine gymnaster, som rejste lande og riger rundt og gav opvisninger. Niels Bukh mente som andre af tidens legemsdyrkere, at sjæl og legeme hørte intimt sammen, at dyrkningen af legemet var en opdyrkning af sjælen, og at idrætten var en vej til national vækkelse. „Hans dyrkelse af sundhed, kraft og muskeltræning kunne dog i 1930erne ikke undgå at give associationer til hvad der skete syd for grænsen”; Niels Bukh ”kom til at udtale sympati for Tyskland under nazismen” (8), og bortset fra, at Kaj Munks sympati for den stærke mand ikke var noget han „kom til” at give udtryk for, men var selve kærnen i ham, var Kaj Munk og Niels Bukh altså åndsbeslægtede; det var på hjemmebane, Kaj Munk holdt sin tale. Niels Bukh; der overlevede krigen, måtte lide den tort at blive interneret af modstandsbevægelsen i de kaotiske befrielsesdage (9), og man kan vel tillade sig at fantasere over, hvad Kaj Munks rolle i de dage kunne have været.

Under alle omstændigheder kom Kaj Munks optræden den dag til at betyde, at hovedstadspresen bragte reportager fra stævnet i Ollerup, men afstod fra referater af hans tale. Kun *Svendborg Avis* bragte et fyldigt referat som især udelod den mod tyskerne kritiske del af talen; dagen efter stillede samme avis fornuft og geni op som modsætninger og kritiserede geniet Kaj Munks syn på demokratiet. (11) *Svendborg Avis'* behandling af Olleruptalen blev i den kommende tid gengivet i store dele af provinspressen, som dengang ikke kun var repræsenteret af *Jyllandsposten* og *Stiftstidenderne*, og hovedpunkter af referatet cirkulerede som legalt(!) flyveblad; også efter krigen var der røre om Kaj Munks Olleruptale, og *Svendborg Avis'* referat af talen blev optrykt i *Besættelsestidens Fakta*. Der kan man stadig læse referatet (12), hvis man vil opleve „myten” om denne tale, før den her for første gang bringes i sin fulde udstrækning på legalt tryk.(13)

Blandt disse nyregistrerede flyveblade er også Kaj Munks Olleruptale i to varianter. En tredje variant findes på Det kongelige Bibliotek i Ove Marcussens store ud klipssamling.(15) Da i hvert fald to af de tre varianter er så forskellige, at der næppe er tale om afskrifter med fælles oprindelse, men alligevel er ens i indhold, kan vi vist sige, at vi faktisk ved, hvad Kaj Munk sagde søndag eftermiddag d. 28. juli 1940 i Ollerup. Talen følger her i den ene variant med bibeholdelse af alle det primitive tryks sproglige fejl og ejendommeligheder - enkelte steder med en variantversion i skarp parentes for at tydeliggøre meningen og for at belyse varianternes karakter. (16)

(Gengivelsen her har kun små sproglige afvigelser fra R. Fauerskov Laursens referat (se side 21), hvilket utvivlsomt skyldes, at de fleste flyveblade opstod ved diktatskrivning. Forlægget var oftest en afskrift (af en afskrift) - red.)

Til trods for at rejserne med jernbane var blevet så dyre, havde tilslutningen til årets elevmøde og afslutningsfest aldrig været større. 4000 tilskuere havde indfundet sig, og efter opvisningen havde Kaj Munk talt for henved 3000 tilhørere fra den ny sals talerstol. Ved et sådant stævne får deltagerne ”nyt Initiativ og forstærket Lysten til at gaa videre indenfor deres egen daglige Gerning og bekræfter endvidere deres Syn paa Betydningen af at være sund, glad og dansk”, mente *Berlingske Tidende*.(17)

Det nazistiske dagblad *Fædrelandet* fandt det ikke nødvendigt at gå let hen over talen af hensyn til Kaj Munk, men bekendtgjorde tværtimod med bifald, at „Kaj Munk sparker til Parlamentarismen” og *Svendborg Avis*, der angreb talen, var i *Fædrelandets* øjne en ”*System-Avis*” der forsøgte at undskylde „Folkestyret”. ”Derefter gik Taleren over til en oprigtig Kritik over Staunings Regering,” hed det endvidere, ”og det skal bemærkes, at den ikke var blid. Han sparkede til Parlamentarismen, som vilde han straks vælte den over Ende. Den tusindtallige Tilhørerskare spærrede ørerne op paa vid Gab og undrede sig mere og mere, og Bifaldet drønedes gennem Salen.”(18)

I en kronik, der i øvrigt handlede om pastor Gunner Engbergs syn på Grundtvig, skrev Jørgen Bukdahl: „Saaledes stod han (Kaj Munk) forleden paa Niels Bukhs Højskole i Ollerup, der er betinget af Grundtvig og folkeligt Demokrati, og haanede det Folkestyre og den Parlamentarisme, der i Dag er bundet af en fremmed Stat. I Tyskland, men navnlig i Mussolinis Italien vil en saadan Optræden mod Folkefællers Sammenhold i Nødens Tid blive vurderet efter Fortjeneste. Men Demokratiet og Folkestyret er jo frisindet, og det bør ikke mindst Kaj Munk takke det for.” Jørgen Bukdahl sammenlignede desuden Kaj Munk med Tom Kristensen: „Der raader i begge en anarkistisk Individualisme, en ubændig Trang til at afreagere, sætte temperamentet fri, sige Fanden gale mig op i Helligheden og Borgerligheden ...” og Kaj Munk, ”er den sidste Udløber af hin holdningsløse individualistiske Ekspressionisme, som de sidste Tiders Begivenheder afgørende har sænket i Afgrunden.”(19)

Når man i dag læser Olleruptalen i sammenhæng med, hvad Kaj Munk skrev og sagde før og efter Ollerup, kan man undre sig over postyret. Meningerne og holdningerne i Olleruptalen ligner til forveksling, hvad han plejede at sige, og Olleruptalen er ikke Kaj Munks bedste tale, den kan på mange måder minde om en skitse til den store tale, han holdt ved studenterstævnet i Gerlev d. 18. august samme år. (20)

Reaktionerne på Olleruptalen hænger ikke mindst sammen med, at angrebene på parlamentarismen i sommeren 1940 var mindre kærkomne end nogen sinde. Den samarbejdsregering af de fire gamle partier, som var blevet dannet som et svar på den tyske besættelse, var truet fra flere sider. Den 8. juli - knap tre uger før Olleruptalen - havde der fundet en regeringsrekonstruktion sted; den tyskforstandige Erik Scavenius var igen blevet udenrigsminister, som han havde været det under første verdenskrig, og han havde i den anledning været uforstandig nok til at udtale det, som de fleste tænkte, de siden så berygtede ord: ”Ved de store Tyske Sejre, der har slaaet Verden med Forbavselse og Beundring, er en ny Tid oprundet i Europa, der vil medføre en Nyordning i politisk og økonomisk Henseende under Tysklands Førerskab. ...” I regeringen var desuden optaget et par „upolitiske” ministre til varetagelse af de mest følsomme forbindelser med de tyske nazistiske myndigheder i Danmark.

Hvem der brugte hvem til hvad dengang, kan undertiden være svært at rede ud, men Kaj Munk var ikke i Ollerup i tvivl om, at Frits Clausen var „en Dansk Mand”.

Det var ikke kun Kaj Munk, der kunne være svær at placere i forhold til „fronten”, og de omtvistelige skulle åbenbart have deres andel i ofrene. Der er en del, der for et nærmere blik viser sig at være gråt i denne tid, der senere blev skildret som den mest sort-hvide i historien.

At Kaj Munks indre og ydre position gjorde ham til inspirator og åndelig bagmand for modstandsbevægelsen, kan man ikke fratage ham; det er en af den tids ironiske pointer, at den første modstand opstod blandt konservative nationalister, der knap nok havde distanceret sig fra den nazistiske bacil-

le, mens samarbejdsregeringen også rummede personer, der længe havde haft et mere realistisk blik for fjendens karakter.

Skønt vi stemmer parlamentarisk som aldrig før, kan vi stadig have en fornemmelse af, at det ikke står helt sundt til med demokratiet og parlamentarismen. Kaj Munks svar var en tilbagevendende til et forladt stadium; det svar har vi forladt trods trusler fra nynazister, Johannes Sløk, udemokratiske grupper og institutioner og diverse demokratiske underskud.

Den økonomiske misere skyldes ikke demokratiet, som Kaj Munk mente, og mange stadig mener, men at økonomien hverken i Danmark eller i verden er demokratiseret. Det er ikke så meget det demokrati, vi allerede har, i psyke og samfund, som det vi endnu ikke har - begge steder - der kalder ulykkerne ned over vores hoveder og længslen efter fortiden frem. På Kaj Munks tid - og i Kaj Munk - brød kampen mellem gammelt og nyt ud i lys lue, og demokratiet bukkede under. Selv om dets sejr siden blev erklæret, og selv om totalitære regimer i de seneste år er gået i opløsning adskillige steder i verden, er det letsindigt at påstå, at det demokratiske spor i kulturen har vundet. Vi kan stadig i demokratisk krampe med Kaj Munk få trang til at udbryde: „Det gamle er forbigangent og se, der er intet nyt.”?

4. Dansk litteraturhistorie bd. 7, Kbh., 1984, s. 379
5. Henning Tjørnehøj. Rigets bedste mænd, Kbh., 1990. (OmKaj Munk s.67-77)
8. Dansk biografisk leksikon, nyeste udg.
9. Ditlev Tamm, Retsopgøret efter besættelsen, Kbh., 1984 I s. 168-169
11. Svendborg Avis, d. 30. juli 1940
12. Niels Alkil (Red.), Besættelsestidens Fakta, II s. 1430-1431
13. Bjarne Nielsen Brovst offentliggjorde (1984, s. 144-148) store dele af talen – i et ejendommeligt forsøg på at rehabiliterer Kaj Munk og aflive påstandene om Kaj Munks Hitler-dyrkelse endnu efter den tyske besættelse af Danmark; men talen taler for sig selv - som ulykken gør det trods barnets glade smil.
15. Ove Marcussen, Kaj Munk, hans liv og Eftermæle i Udclip. Det kongelige Bibliotek, bd. 24
16. Den illegale samling Det kongelige Bibliotek, Flyveblad nr. 9
17. Berlingske Tidende, d. 29. juli 1940
18. Fædrelandet, d. 2. august 1940
19. Kristeligt Dagblad. d. 15. august 1940
20. Munk, 1946, s.195-208

Den 28.10.1994 bragte Stiftstidende Bernhard Baunsgaards kronik, ”Diktaturet var idealet”. I den stod bl. a.:

Olleruptalen vakte stor opsigt og blev refereret i de store københavnske aviser.

Kaj Munk talte om demokratiet, der lå på lit dé parade og føjede til, at det var han ikke ked af: Jeg har ikke børn med det!

I modsætning til de danske demokratiske ledere var Hitler en af verdenshistoriens store skikkelser.

Den 7.12.1994 bragte Stiftstidende under overskriften ”Censurens vrængbillede” et indlæg mod Bernhard Baunsgaards kronik. Det var skrevet af Jørgen Glenthøj og havde følgende slutning:

MED DEN gængse fejltolkning af Kaj Munk forstår man, at Kaj Munk trods enestående succeser på de nordiske nationalscener var skuffet over, at budskabet fra hans skuespil ikke slog igennem i folkets liv. Men nu er i hvert fald den tid kommet, da man ikke mere kan tillade sig at koge suppe på gammel bysnak og den nazistiske censurs image af Kaj Munk.

Den 16.12. 1994 bragte Stiftstidende under overskriften "Aldeles ikke" et indlæg af Bernhard Baunsgaard. Det slutter sådan:

Olleup-talen, der blev holdt 28. juli 1940 i det besatte Danmark, er en fortsættelse af dette virke med forherligelsen af den stærke førerskikkelse. Talen blev holdt på et tidspunkt, da Hitlers Tyskland triumferede, og England efter Frankrigs kapitulation alene fortsatte som forsvarer for demokrati og menneskelighed. Tidspunktet gjorde, at talen virkede så stærkt.

Der har været diskussion om, hvad Kaj Munk egentlig sagde den dag, men jeg har -naturligvis ikke - bygget blot på »et image fra besættelsestidens pressecensur eller overgemte minder«, som påstået af hr. Glenthøj, men har brugt den gengivelse af talen, som findes i »Magasin fra Det kongelige Bibliotek«. 8. årgang nr. 1. juni 1993 siderne 1-14.

Jeg skal kun gengive nogle få af de oprørende passager af talen, passager, der dengang som nu er utrolig provokerende:

»Det er uundgåeligt her at nævne Hitler. Han er en af verdenshistoriens største skikkelser. Det tyske folk - hvordan var det og hvad er det nu? Det er Hitler, der har gjort det til, hvad det nu er... »Demokratiet ligger på lit de parade. Jeg er ikke ked af det. Jeg har ikke haft børn med det«... »Jeg sørger ikke over Demokratiets dødsfald, men over Danmark. For er det gået nogen værre end os, vi fik Hitler og beholdt Stauning«...

Den 23.12.1994 bragte Stiftstidende under titlen "Den farlige digterpræst logrede ikke for diktatorerne" følgende indlæg fra Axel Hjeresen:

Præsten Kaj Munk var dramatiker og udtrykte sig dramatisk i artikler, skuespil, taler og i sit eget liv. Enhver kan hente modstridende standpunkter frem derfra, også om hans syn på »den store mand«, diktatoren.

Kendsgerninger er, at 1937-1938 hindrede regeringen under socialdemokraten Th. Stauning og den radikale udenrigsminister P. Munk, at Det kongelige Teater spillede Kaj Munks »Sejren«, præget af Mussolinis overfald på Abessinien, og »Han sidder ved Smeltdiglen«, en barsk kritik af Hitlers jødeforfølgelser. Censuren forbød privatteatrene at lade Hitler »ses« på scenen i sidste akt af »Smeltdiglen«, og Gerda Christophersens turné måtte ikke opføre stykket syd for Kongeåen.

Det var altså *inden* den tyske besættelse. Måske begreb politikerne ikke Kaj Munks danskhed og kristendom, men de var klar over, at han absolut ikke logrede for diktatorerne. Selv turde de ikke udfordre Hitler og Mussolini.

Efter befrielsen blev Kaj Munk læst og spillet som aldrig før, trods enkeltes mistænkeliggørelse. Men da kultur-radikalismen og ny-marxismen sejrede, turde teatrene i 25 år ikke opføre hans dramaer, men dyrkede kommunisten Bertolt Brecht overalt. Nu, efter marxismens fallit, lyttes der på ny til Kaj Munks kristne og danske budskab. Men det ser ud til, at man fra radikalt hold vil uskadeliggøre ham ved at grave diktatorbeundringen op igen. Måske forståeligt, for det Kaj Munk afskyede mest af alt, var skvattet radikalisme.

Den 27.12.1994 skrev Jørgen Glenthøj i Stiftstidende under overskriften "Ægte danskhed var idealet" følgende:

Bernhard Baunsgaard forsvarer i et læserindlæg i Stiftstidende 16.12.94 sin påstand om, at diktaturet var Kaj Munks ideal, ved at bringe to citater, et fra Dansk Litteraturhistorie fra 1984 og et fra vel den perfideste artikel, der er skrevet om Kaj Munk fra »Magasin fra Det kgl. Bibliotek« fra 1993.

Begge de nævnte stammer fra theologisk inkompetente litterater.

Bernhard Baunsgaard mener sig på sikker grund med disse citater; men havde han fulgt mit råd og sammenlignet disse med de autentiske oplysninger i Bjarne Nielsen Brovsts bog »Kaj Munk: Krigsen og mordet« samt den nys udkomne »Paradis og Syndefald« (BHS forlag), ville han have indset, at Kaj Munks ideal netop ikke blev indfriet af Mussolinis og Hitlers diktatur, ligesom han ville have indset, at Kaj Munk ikke havde åndsfællesskab med fascismens og nazismens ideologier. Bernhard Baunsgaard ville også have indset, at forfatteren til artiklen i »Magasin fra Det kgl. Bibliotek« mod bedre vidende siger, at det er første gang Olleruptalen bringes i sin fulde ordlyd, skønt samme forfatter i mange år havde vidst, at en stenografisk gengivelse allerede blev offentliggjort 16.4.1946 i Dagbladet Information.

Bernhard Baunsgaard citerer (utvivlsomt i god tro) en dårlig afskrift, men omgås ikke desto mindre Olleruptalen ganske som den tyske censur, idet han udelader det, som går imod hans påstand, at diktaturet var idealet. Efter omtalen af demokratiet på lit de parade, udelades af citatet følgende: »Om jeg skulle tale ved Begravelsen, vilde jeg slå på Kistelåget med min knyttede Næve og sige: 'Hvad har du gjort ved dine Ungdomsidealer?'« Det var nemlig de selvsamme idealer, hvori de ti bud indgik, Kaj Munk - med lige så stor naivitet som store dele af samtiden - indtil midten af 1930'erne havde håbet ville blive sat i højsædet af Mussolini og Hitler, men som han i Olleruptalen igen stemplede som svigtet af diktaturet.

Det er ikke smukt af Bernhard Baunsgaard at dølge, at der i Olleruptalen var adskillige modige skjulte og åbenbare udfald mod Hitler og nazismen, men også et stærkt kald til »kernen af Danmarks folk« om at fastholde at »Sandhed bliver ved at være Sandhed uanset Sejr eller Nederlag. Uret bliver ved at være Uret, og Vold bliver ved at være Vold«. Og efter en hyldest til de danske soldater, som kæmpede, omtaler han Kong Christian med ordene: »kernedansk er han«, og siger derpå: »Men Tyskerne må vi indtil videre vise korrekthed og kulde«. Knap 3 uger efter denne tale fulgte Næstvedtalen for de derværende soldater og Gjerlevtalen ved studenterforeningens sommermøde og andre taler samme sommer, hvor Kaj Munk kalder endnu tydeligere til danskhed og til modstand, klarere end nogen anden af de kendte navne i samtiden.

Bernhard Baunsgaard siger, at talen i den historiske situation virkede stærkt, men det er ganske usømmeligt at fortie, at de 1000 tilhørere i Ollerup hyldede Kaj Munk efter talen med stående hyldest netop for kaldet til danskhed i talen. Men kan mon fortielsen skyldes, at Kaj Munk tillod sig at sige: »De Radikale har takket Regeringen, fordi den den 9 April skånedes os for Lidelsen?«

Hvis Bernhard Baunsgaard ville nærlæse Kaj Munk Mindeudgavens artikler og foredrag fra april til august 1940, ville han ikke med hæderligheden i behold kunne fastholde påstanden: Diktaturet var idealet.

Fyens Stiftstidende bragte den 11.1.1998 Rolf Dorset's artikel, "Kaj Munk – aflivet to gange", hvori der bl. a. stod:

HVAD VAR DA Kaj Munks utilgivelige skyld? Det kan siges kort: han var - og er - politisk ukorrekt.

Først og fremmest gav han ikke en døjt for det demokrati, som i årene mellem verdenskrigene blev gjort til målestok for alt, og som i efterkrigsårene blev så sakrosant, at ethvert synspunkt siden da har kunnet legitimeres med, at det er demokratisk.

Munk var udemokratisk. Ikke fordi han ikke påskønnede, hvad demokratiet havde udrettet, men fordi han så, hvad det havde udartet sig til. I august 1940 udtrykte han det således i en tale i Gerlev:

”Er det danske folk da ikke længere et folk af ære? Ak, det danske folk er et dybt demokratisk folk. Og hvad er demokrati? Åh, en stor tanke, en høj og lys idé, at tyrannernes tordenskyer for evigt skal være forjaget og folkets egen vilje som en blå himmel hvælve sig over folkets liv. Vi ved, hvordan denne unge tanke engang har fået mange kinder til at blusse og født glade, frie sange på folkets læber. Vi ved, hvad godt den tanke har bragt: forhøjet livsmod for det brede lag, menneskeværdige kår til de engang små i samfundet, dygtige, oplyste bønder, selvbevidste, stærke arbejdere, stor omsorg for syge og gamle og faldne, et undervisningsapparat som en krigsmagt. Vi ved også, at Henrik Ibsens ord er sandt, at en eviggyldig sandheds normale levetid er 20 år...vi véd, hvordan demokratiets sandhed blev til løgn - at folket styrede ikke længere, men en præstekaste af golde debattører, kaldet politikerne, holdt sig ved magten ved brød og skuespil til massen: brød i form af understøttelser og skuespil i form af periodisk tilbagevendende hanekampe, der kaldes valg. Demokratiets oprindelige tro på ånd, at man med det levende ord kunne overbevise, blev til lutter økonomisk spekulation, at penge var alt, og med penge kunne man ordne alt: tage fra dem, der har, og give til dem, der ikke har, for de er de fleste, og så stemmer de på mig”.

Det var dette syn på demokratiet, som lige til hans død gennemsyrede alt hvad han skrev og gjorde, der var utilgiveligt.

EFTERSOM sandheden i hans angreb er svær at modsige, valgte hans modstandere en anden taktik. De gjorde det syn på diktatorerne, som han gav udtryk for i begyndelsen af 30'erne, til hans egentlige budskab. Han havde dyrket diktatorer som Hitler og Mussolini, lød dødsdommen med tilbagevirkende kraft fra alle dem, der i 60'erne, 70'erne og langt op i 80'erne altid kunne finde på forklaringer på, at de ikke tog afstand fra Stalin og de sovjetkommunistiske diktaturer.

Det er rigtigt, at Munk var fascineret af de stærke mænd. Han lagde aldrig skjul på det, tværtimod stillede han sig an for hug ved at udbasunere sin beundring.

Men der er også i Munks tilfælde, som Poul Dam har pointeret, forskel på at være fascineret af magten og at tilbede den. Det sidste gjorde han aldrig.

Men fascineret var han. For her var de mennesker, der handlede og ikke kun talte. Og de gjorde tilmed nøjagtig det, de havde sagt, de ville. Altså de åbenlyse modsætninger til palamentarikerne - såvel de inden- som udenlandske - der ikke bestilte andet 30'erne igennem end at fordømme Hitler og Mussolini, men intet gjorde for at standse dem.

Den 11.1.1998 skrev Flemming Chr. Nielsen i MORGENAVISEN Jyllands-Posten under overskriften ”Paven fra Vedersø” bl. a.:

Selv optrådte Kaj Munk så rebelsk mod besættelsesmagten, at desto mere tyskerne strammede grebet om ham, desto voldsommere reagerede han.

Modstanden blev indledt med Kaj Munks nålestik i foredrag og taler. På Gymnastikhøjskolen i Ollerup sagde han i sommeren 1940, at »intet folk i verden er det gået værre end os. Vi fik Hitler og beholdt Stauning...« men pressens referenter underlagde sig den frivillige selvcensur. De fik talen til at se ud som en forherligelse af Hitler, og det forfulgte længe Kaj Munk, at offentligheden måtte opfatte ham som fastlåst i rollen som diktator-fascineret.

Den 13.1.1998 skrev Hans Hertel i POLITIKEN under overskriften "Op og ned med Kaj Munk" bl. a.:

Endnu i en tale på Ollerup Gymnastikhøjslole 28.7.1940 kaldte han Hitler "en af verdenshistoriens største skikkelser", som har genrejst Tyskland "ved ånd, ved det levende ord". På Næstved kaserne den 15.8. afskrev han Hitlers "rovdyrskrig" og diktaturets bedrag, men også "demokratiet er bundraddent og må forgå", fordi det er for svagt. Der er kun "én Mulighed tilbage", "kun én ulastelig i Verden: Jesus Kristus."

Den 13.1.1998 skrev Jens Kr. Lings i sin kronik, "Kaj Munk går foran", i MORGENAVISEN Jyllands-Posten bl. a.:

Nogle hævder, at han var politisk naiv, men var han det? Var hans digteriske idealisme ikke blot et hestehoved foran modellerne? Kunne de ikke følge idealet, eller gik de andre veje, kasserede han dem. F. eks. blev Kansleren (Mussolini) i "Sejren" (1936) myrdet, ni år før Mussolini blev det.

I 1933 kaldte Kaj Munk Hitler "en Højttaler" og i 1934 "en brølende Urokse", alligevel gav han ham håbefuldt lidt line, men allerede i 1936 var Kaj Munks kritik af jødeforfølgelserne så voldsom, at den tyske regering klagede til den danske over ham. Stauning og P. Munch og den øvrige danske befolkning klagedes der ikke over. Er det da ikke tragisk, at Kaj Munks forfatterskab, der i høj grad handler om bekæmpelse af døde, levende og kommende tyranner, indtil nu er blevet overskygget af en myte om, at det rummer en blind tilbedelse af dem?

Måske blev denne tragedie grundlagt efter omtalen af Kaj Munks Ollerup-tale den 28.7 1940. Blandt de ca. 4000 tilhørere var to journalister. Den ene var fra Berlingske Tidende og den anden fra Svendborg Avis. Da førstnævnte ingen bomber ønskede anbragt i sit bladhus, undlod han klogeligt at referere Kaj Munks tale, som vakte stor begejstring hos tilhørerne. Berlingeren bragte flere fotos af Kaj Munk og nævnte hans navn flittigt.

Journalisten fra Svendborg Avis, H. C. Nielsen, havde ikke denne situationsfornemmelse og refererede af lutter angst kun det, som ikke generede tyskerne.

Den 1.2.1998 skrev Victor Andreasen i EKSTRA BLADET under overskriften "KAJ MUNK ELSKEDE HITLER" bl. a.:

MOD DEMOKRATIET

Det hævdes, at Kaj Munk skiftede standpunkt efter den 9. april 1940, og der henvises til Gerlevtalen den 18.8.1940.

Det er ikke korrekt. Her ville han sætte demokratiet fra bestillingen – netop på det farligste tidspunkt under hele besættelsen. Hans skiften standpunkt består i en jomfrunalsk fornærmelse over, at hans elskede Hitler havde 'brudt sit ord' ved at besætte gamle Danmark. Han overså, at hans helt var et eneste løftebrud.

Under overskriften "MUNK ELLER KIRK – HVEM VAR VÆRST" skrev Søren Krarup den 15.2.1998 i EKSTRA BLADET bl. a.:

KRITIKKEN AF DEMOKRATIET

Det er jo nemlig ikke rigtigt, at det var Hitlers 'ordbrud', da han brød ikke-angrebspagten med Danmark og overfaldt os 9. april, der vendte Kaj Munk mod Hitler og tyskerne. Det var ene og alene hans kærlighed til Danmark. I den dyng af ægte og uægte, der udgør Kaj Munks liv, forekommer hans kærlighed til Danmark mig at være det dybeste og gennemgående.

Deraf kommer også hans kritik af demokratiet i 30'erne. Det var fordi Staunings og P. Munchs styre ikke ville forsvare landet, at Kaj Munk vendte sig mod dette pamperagtige partivælde – og vi, der oplever EU -politikken og indvandrerpolitikken, skulle ikke være ude af stand til at begribe kritikken.

Under overskriften "VICTOR RAMMER FORKERT" skrev Paul Honoré den 15.2.1998 i EKSTRA BLADET bl. a.:

Eks-chefredaktør Victor Andreasen havde den 1.2.1998 en stor artikel med overskriften 'Kaj Munk elskede Hitler'. Grundigt serveredes alle de banale ting om Kaj Munks betagelse af den stærke mand.

'Hvordan i Himlens navn Kaj Munk på denne baggrund kan hyldes som symbol på frihedskampen er ufatteligt', siger Victor Andreasen og antyder, at 'danskerne er udstyret med kollektivt hukommelsestab.' Dette er også klar tale. Men en anden kop te.

Selvom Victor Andreasen ikke refererer forkert, rammer han alligevel forkert. Vi, der her ved 100-året har hyldet Kaj Munk, har kendt hans politiske naivitet, men vi har først og fremmest haft ham i tankerne som dramatisk kunstner. Han har meget at give den, der læser ham og oplever hans teaterstykker.

Det er Victor Andreasen sikkert ligeglad med. Han forstår slet ikke det sammensatte i Kaj Munks karakter.

*

Overvejelser

Hvis en taler i dag anvendte Kaj Munks udtryk (se "Munks sprogbrug" side 2) til at karakterisere Hitler og hans indsats, ville nogen da offentligt stemple taleren som Hitler-tilbeder?

Kan det at kritisere Kaj Munk ud fra det citerede være udtryk for andet end en svag sproglig vurderingsevne?

Hvorfor holder mange sig til journalist H. C. Nielsens ensidigt beskårede referat i Svendborg Avis, når provst R. Fauerskov Laursens referat første gang blev offentliggjort i Information allerede den 16.4.1946?

Skyldes mytens vækst under krigen også visse kræfters arbejde på at hæmme væksten af Kaj Munks betydning som symbol på danskheden?

Er visse politikeres ikke-forståelse af kristendommen og interesse i at ligegyldiggøre den også en faktor i forsøget på at neutralisere martyren (vidnet) Kaj Munk?

Er det bagvaskelse at udgive en historiebog, når man i den tolker en afdøds udtalelser uden først at have gennemført kildekritik?

Ville Ollerup-talen have været kendt i dag, hvis den i sin tid ikke var blevet angst-refereret?

*

Afrunding

Måtte denne udgave af **Munkiana** give *myten* om Kaj Munk banesår og få mange flere til at studere, hvad virkelighedens Kaj Munk sagde, skrev og gjorde i sin kompromisløse kamp for sandhed!

JKL

*

Lise og Kaj Munk begynder hjemturen (Nordfoto).

*